

Opinnäytetyö (AMK)

Sosiaalialan koulutusohjelma

Lapsi-, nuoriso- ja perhetyö

2012

Anna-Maria Lehtikoinen

TUNNETAIDOT – MENETELMÄKANSIO TYÖVÄLINEENÄ LASTENKODISSA

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Anna-Maria Lehtikoinen

TUNNETAIDOT – MENETELMÄKANSIO TYÖVÄLINEENÄ LASTENKODISSA

Opinnäytetyöni aihe syntyi työskennellessäni lastenkodissa, jossa havaitsin toistuvasti tilanteita, joissa lapsilla ja nuorilla oli vaikeuksia ilmaista tunteitaan sanallisesti. Tilanteet johtivat usein tunteiden ylikuumenemiseen ja haastaviin tilanteisiin. Pohdin usein, kuinka lapsille voitaisiin opettaa terveellisiä tunteidenilmaisun keinoja. Minulle syntyi ajatus tunnekasvatukseen liittyvästä työvälineestä, jonka avulla nuorten tunnetaitoja voitaisiin kehittää.

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön kehittämistehtävänä oli tuottaa Tunnetaidot – menetelmäkansio, jota lastenkodin ohjaajat voivat käyttää nuorten tunnetyöskentelyn ja identiteettityön välineenä. Tunnetaidot - menetelmäkansion tarkoituksena on sijaishuollossa asuvien nuorten tunnetaitojen tukeminen ja kehittäminen. Kokosin kansioon erilaisia toiminnallisia menetelmiä ja harjoituksia, jotka soveltuvat nuorten käyttöön. Tunnetaidot – menetelmäkansiossa on hyödynnetty taidelähtöisiä menetelmiä, narratiivisia menetelmiä, ja erilaisia lomakkeita. Kansion harjoitukset ovat eritasoisia ja kestoisia ja ohjaaja voi käydä niitä läpi nuoren kanssa yksitellen tai muodostaa kansion käytöstä nuorelle tunnetyöskentelyprosessin.

Kehittämishankkeen toimintaympäristö oli Nuorten Ystävien sijaishuollon yksikkö Villa Aura. Yksikön palvelut ovat lapsille ja nuorille, joilla on erityisen tuen tarve. Kehittämishanke eteni suunnitellusti ja siinä käytettiin erilaisia kehittämismenetelmiä. Villa Auran ohjaajilta selvitettiin ryhmä- ja teemahaastattelujen avulla menetelmäkansioon toivottua sisältöä ja ideoita. Lisäksi tein kaksi asiantuntijahaastattelua. Työn kautta pääsin myös toteuttamaan kokeilevaa toimintaa, jonka avulla kykenin kehittämään kansion sisältöä.

Opinnäytetyöraportti koostuu kahdesta osiosta. Ensimmäinen osuus on kirjallinen osuus, jossa kuvataan ensin toiminnallisen opinnäytetyön taustoja, kehittämishankkeen aloittamista, sen tarvetta ja toimintaympäristöä. Tämän jälkeen on opinnäytetyön teoriaosuus, jossa tarkastellaan lastensuojelun sijaishuoltoa ja erityislasten paikkaa siinä. Keskeisenä teoriana toimii englantilaisen psykiatrin ja psykoanalyytikon John Bowlbyn kiintymyssuhdeteoria ja sen merkitys lapsen tunne-elämän kehityksessä. Teoriaosuudessa käsitellään myös toiminnallisten menetelmien merkitystä ja hyötyä sosiaali- ja kasvatusalalla. Teoriaosuuden jälkeen kuvataan kehittämishankkeen etenemistä, kehittämismenetelmiä ja lopputulosta. Toinen osuus opinnäytetyöraportista on toiminnallinen tuotos, Tunnetaidot – menetelmäkansio.

ASIASANAT:

Sijaishuolto, tunnekasvatus, tunnetaidot, toiminnalliset menetelmät

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Degree Programme in Social Services | Child care, youth and family work

2012 | 56+3 attachments

Eeva Timonen-Kallio

Anna-Maria Lehikoinen

EMOTIONAL SKILLS – USING METHODS FOLDER AS A TOOL AT CHILDREN'S HOME

The topic of my thesis came into my mind while I was working at a children's home where I constantly encountered situations in which the children and youngsters had difficulties expressing their feelings with words. The situations often got hard and feelings got overheated. I frequently wondered how one could teach healthy emotional skills to the children. I got an idea of a work tool that could help the youngsters develop their emotional skills.

The goal of this thesis was to assemble different types of emotional skill methods. The methods are meant as tools for employees at children's home, as tools that they can use with the youngsters. The methods are meant to be part of emotional and identity work that is done at the children's home. The goal of these methods is to support and develop emotional skills of youngsters who are living in foster care. I have assembled different kinds of methods: art-based methods, narrative methods and different types of forms. Care workers at the children's home can use the methods one by one or form an emotional working process with the youngster using the folder.

The working environment of this project was the children's home Nuorten Ystävät, Villa Aura. The children's home is meant for children with special needs. The project proceeded as planned and there were different kinds of developing methods used during the project. I interviewed care workers of Villa Aura and asked for their ideas and hopes for the emotional skills methods. I also interviewed two experts in the field. In addition, I was able to do experimental activity while I was working at Villa Aura and this way I could develop the contents of the emotional skills methods folder.

The thesis consists of two parts. The first part is the literary part where I describe the background, starting point, demand for and environment of this thesis. After that comes the theoretical part of the thesis in which I reflect on foster care and the position of children with special needs in the whole system. The main theory of the thesis is the attachment theory by a psychiatrist and psychoanalyst John Bowlby, and I examine its meaning in children's emotional life development. Also in the theory part I consider the work methods and work tools and their meaning and benefits in the field of social services and education. After the theory part I describe the process and the result. The second part of the thesis is the product, the emotional skills methods folder.

KEYWORDS:

Foster care, emotional education, emotional skills, functional methods

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT	8
2.1 Opinnäytetyön aloittaminen	8
2.2 Nuorten Ystävät ry Villa Aura	9
2.3 Tavoitteet ja kehittämistehtävä	10
3 ERITYISLAPSET LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLLOSSA	12
3.1 Lastensuojelun sijaishuolto	12
3.2 Lastenkoti kasvuympäristönä	15
3.3 Erityistä tukea tarvitsevat lapset sijaishuollossa	17
4 TUNNETAIDOT LAPSEN ELÄMÄSSÄ	21
4.1 Kiintymyssuhde tunne-elämän kehityksen perustana	21
4.2 Lapsen tunne-elämän häiriintyminen	25
4.3 Tunnekasvatus ja tunnetyöskentely lastenkodissa	27
5 TOIMINNALLISET MENETELMÄT LASTENSUOJELUSSA	31
5.1 Toiminnalliset menetelmät tukena vuorovaikutuksessa	31
5.2 Lastensuojelussa käytettyjä menetelmiä ja työvälineitä	33
6 KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTTAMINEN	37
6.1 Kehittämishankkeen kuvaus	37
6.2 Kehittämismenetelmät	39
6.3 Haastattelujen tulokset	41
6.4 Kehittämishankkeen eteneminen	45
7 POHDINTA	48
LÄHTEET	52

LIITTEET

Liite 1. Ohjaajien ryhmähaastattelu.
Liite 2. Lastenpsykiatriin haastattelu 15.4.2012.

Liite 3. Erityisopettajan haastattelu 31.5.2012.

KUVIOT

Kuvio 1. Kehittämishankkeen prosessi.

47

TAULUKOT

Taulukko 1. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ja nuoret sekä niistä huostassa olleet ja kiireellisesti sijoitetut lapsen vuosina 1991-2010. (THL 2012.) 12

Taulukko 2. 15-17 –vuotiaisiin kohdistuvien uusien huostaanottojen ja kiireellisten sijoitusten määrä 1992-2009. (Tilastokeskus 2012.) 13

1 JOHDANTO

Tunnekasvatus on noussut viime vuosina laajalti julkiseen keskusteluun. Yhä enemmän on alettu kiinnittämään huomiota siihen, kuinka lapsia ja nuoria voidaan tukea omien tunteiden käsittelyssä. (Lankinen 2011, 9.) Tunnetaidot ovat taitoja, joita ihminen käyttää päivittäin ja ne ohjaavat sosiaalista käyttäytymistä. Tärkeää on oppia kokemaan, tunnistamaan, ilmaisemaan ja hillitsemään tunteitaan. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2000, 13–15.) Tietoista tunnekasvatusta voidaan toteuttaa koko lapsuuden ja nuoruuden ajan. Aikuisella onkin tärkeä rooli lasten tunnetaitojen opettamisessa.

Toiminnallisen opinnäytetyöni kehittämistehtävänä oli koota Tunnetaidot - menetelmäkansio, jota lastenkodin ohjaajat voivat käyttää nuorten tunnetyöskentelyn ja identiteettityön välineenä. Tunnetaidot – menetelmäkansion tarkoituksena on sijaishuollossa asuvien nuorten tunnetaitojen kehittäminen ja tukeminen. Kokosin kansioon erilaisia toiminnallisia menetelmiä ja harjoituksia, jotka soveltuvat nuorten käyttöön. Tunnetaidot – menetelmäkansiossa on hyödynnetty taidelähtöisiä menetelmiä, narratiivisia menetelmiä, ja erilaisia lomakkeita. Kansion harjoitukset ovat eritasoisia ja kestoisia ja ohjaaja voi käydä niitä läpi nuoren kanssa yksitellen tai muodostaaansion käytöstä nuorelle tunnetyöskentelyprosessin.

Opinnäytetyöni aihe syntyi työskennellessäni lastenkodissa, jossa havaitsin toistuvasti tilanteita, joissa lapsilla ja nuorilla oli vaikeuksia ilmaista tunteitaan sanallisesti. Pohdin usein, kuinka lapsille voitaisiin opettaa terveellisiä tunteidenilmaisun keinoja. Minulle syntyi ajatus tunnekasvatukseen liittyvästä työvälineestä, jonka avulla nuoren tunnetaitoja voitaisiin kehittää.

Kehittämistyöni toimintaympäristö on Nuorten Ystävien Turun yksikkö Villa Aura. Yksikkö tarjoaa tuetun asumisen sekä sijaishuollon palveluita. Sijaishuollon palvelut ovat lapsille ja nuorille, joilla on erityisen tuen tarve. Toteutin kehittämishankkeen yhteistyössä Villa Auran työyhteisön kanssa kevään 2012 – syksyn 2012 välisenä aikana. Kehittämishanke eteni suunnitellusti ja siinä käytettiin

erilaisia kehittämismenetelmiä. Villa Auran ohjaajilta selvitettiin ryhmä- ja teemahaastattelujen avulla menetelmäkansioon toivottua sisältöä ja ideoita. Lisäksi tein kaksi asiantuntijahaastattelua. Ollessani töissä Villa Aurassa pääsin myös toteuttamaan kokeilevaa toimintaa, jonka kautta kykenin kehittämään kansion sisältöä.

Tämän opinnäytetyön teoriaosuudessa tarkastellaan lastensuojelun sijaishuoltoa ja erityislasten paikkaa siinä. Lisäksi käsitellään englantilaisen psykiatrin ja psykoanalyytikon John Bowlbyn kiintymyssuhdeteoriaa ja sen merkitystä lapsen tunne-elämän kehityksessä. Opinnäytetyön teoriaosuudessa tarkastellaan sitä, kuinka lapsen tunne-elämä voi häiriintyä ja kuinka lapselle voidaan opettaa tietoista tunnekasvatusta koko hänen elämänsä ajan. Lisäksi viimeinen teoriakappale käsittelee toiminnallisten menetelmien merkitystä ja hyötyä sosiaali- ja kasvatusalalla.

Opinnäytetyöni koostuu kahdesta osiosta. Opinnäytetyön ensimmäinen osuus on tämä opinnäytetyöraportti, joka alkaa toiminnallisen opinnäytetyöni taustoja käsittelemällä kertoen tarkemmin kehittämishankkeen taustasta, tarpeesta, toimintaympäristöstä ja kehittämishankkeen aloittamisesta. Tämän jälkeen on opinnäytetyön teoriaosuus. Teoriaosuuden jälkeen kuvataan kehittämishankkeen etenemistä, kehittämismenetelmiä ja lopputulosta. Viimeisenä on pohdintaosuus, jossa arvioin kehittämishankkeen ja tuotoksen onnistumista. Lisäksi raportin liitteenä ovat kehittämishankkeessa käytetyt teemahaastattelupohjat. Opinnäytetyön toinen osuus on toiminnallinen tuotos, Tunnetaidot – menetelmäkansio.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Opinnäytetyön aloittaminen

Aihe opinnäytetyöhöni syntyi keväällä 2012 aloittaessani ohjaajan sijaisuudet Nuorten ystävät ry:n sijaishuollon yksikössä Villa Aurassa. Työskennellessäni nuorten kanssa kohtasin tilanteita, joissa heillä oli vaikeuksia ilmaista tunteitaan. Erityisesti kiukun ja pettymyksen tunteiden mutta myös positiivistenkin tunteiden käsittely saattoivat olla haastava asia. Pohdin, voisiko nuorille opettaa erilaisia keinoja tunteiden käsittelyyn. Kiinnostuin aiheesta ja aloin lukea kirjallisuutta tunteiden ilmaisun haasteisiin ja niiden syihin liittyen.

Tunteet ovat merkittävä osa jokaisen ihmisen elämää. Toisille ihmisille tunteiden tunnistaminen ja niiden käsitteleminen on helpompaa. Joillekin ihmisille taas tunteiden tunnistaminen on vaikeaa ja tunteiden ilmaiseminen voi olla impulsiivista ja hallitsematonta. (Kerola & Sipilä 2007, 90.) Lapsella tai nuorella voi myös olla tunnelukko, jolloin hän ei kykene tunnistamaan itsessään mitään tunteita (Peltonen & Kullberg-Piilola 2000, 15). Sosiaaalialalla työskennellessäni olen havainnut, kuinka paljon erityisesti lastensuojelun piirissä olevilla nuorilla on ongelmia tunne-elämän alueella. Jos perheessä ei ole sallittu näyttämään tunteitaan vaan pikemminkin tukahduttamaan ne, voivat surun ja vihan tunteet patoutua (Kemppinen 2000, 6). Lapsen tunne-elämän kehityksen kannalta tunteiden peittämisellä on usein vakavat vaikutukset. Lapsen ja nuoren tunne-elämän kehitystä voidaan kuitenkin tukea monin eri tavoin. Tunnekasvatuksen avulla tunnetaitoja voidaan oppia ja kehittää koko elämän ajan. (Kemppinen 2000, 4.)

Pohdin, kuinka nuorille voisi opettaa hyvää tunneilmaisua. Luin runsaasti tunnekasvatukseen liittyvää kirjallisuutta. Jalovaaran (2005, 97–98) mukaan toiminnallisten menetelmien on todettu olevan hyvä keino tunnetaitojen opettelussa. Erityisesti taito- ja taideaineet ovat toimineet hyvänä välineenä tunteiden ilmaisussa ja työstämisessä. Aloin mielessäni suunnitella lastenkotiin suunnattua tunnetaitojen harjoittelemismateriaalia.

Olin ajatellut haluavani tehdä toiminnallisen opinnäytetyön, josta syntyisi jokin konkreettinen tuote. Hyvin pian töiden ohessa aloin kypsytellä ajatusta Tunnetaidot – menetelmäkansioista ohjaajan työvälineenä. Maaliskuussa 2012 esittelin ajatukseni opinnäytetyöstä Villa Auran palveluesimiehelle Jaana Jussilalle. Hän kiinnostui aiheestani ja sovimme tapaamisen hänen ja lastensuojeluosastojen vastaavan ohjaajan Mari Westmanin kanssa. Tapaamisessa esittelin ajatukseni menetelmäkansioista, joka sisältäisi erilaisia harjoituksia ja menetelmiä, joiden avulla ohjaajat voisivat käydä läpi tunnetaitoihin liittyviä asioita nuorten kanssa. Palveluesimies ja vastaava ohjaaja olivat molemmat samaa mieltä aiheeni tärkeydestä ja ajankohtaisuudesta. Sain heiltä hyväksynnän sekä kannustusta työni tekemiseen.

Aloitin opinnäytetyön valmistelut maaliskuussa 2012 ja samalla aihe vielä muotoutui ja rajautui. Aluksi olin ajatellut Tunnetaidot – menetelmäkansion omaohjaajan työvälineeksi, mutta keskusteltuani Villa Auran ohjaajien kanssa tulin siihen tulokseen, että poistan työstäni omaohjaajan painotuksen. Halusin, että menetelmäkansio soveltuu arkiseen käyttöön ja ohjaajahetkiin, joissa kuka vain voi kansiota käyttää. Näin kansio on helpommin käytettävissä eikä tunnu omaohjaajan velvollisuudelta. Halusin osallistaa kehittämishankkeeseen mukaan Villa Auran ohjaajat, jotka tulisivat kansiota tulevaisuudessa käyttämään. Opinnäytetyöni alkoi muodostua toiminnalliseksi prosessiksi.

2.2 Nuorten Ystävät ry Villa Aura

Nuorten Ystävät on sosiaali- ja terveysalan asiantuntijajärjestö. Järjestö tuottaa valtakunnallisia sosiaali- ja terveysalan erityispalveluita. Järjestöllä on yksikköjä ympäri Suomea ja palvelut ovat suunnattu lasten, nuorten, mielenterveys- ja päihdekuntoutujien, vammaisten sekä heidän perheidensä hyväksi. Nuorten Ystävien perustehtävä on vaikuttaa ja edistää näiden asiakasryhmien hyvinvointia ja oikeuksia. Osa yhdistyksen toiminnan tavoitteita on eri sosiaalialan palvelujen kehittäminen. Raha-automaattiyhdistys on ollut mukana mahdollistamassa uusien työ- ja toimintamenetelmien kokeilutoimintaa. Nuorten Ystävät –

järjestökonsernin toiminta pohjautuu neljään arvoon: luottamukseen, vastuullisuuteen, rohkeuteen ja jatkuvuuteen. Järjestökonsernin tehtävänä on toimia julkisen sektorin, muiden järjestöjen ja toimijoiden yhteistyökumppanina, toimintojen kehittäjänä sekä merkittävänä alan vaikuttajana, toimijana ja palvelujen tuottajana. (Nuorten Ystävät 2012.)

Opinnäytetyöni toimintaympäristö on Nuorten Ystävien Turun yksikkö Villa Aura. Ympäri vuorokautisesti valvottu yksikkö tarjoaa tehostetun palveluasumisen sekä sijaishuollon palveluita. Villa Aurassa on kaksi lastensuojelun osastoa, jossa yhteensä 12 lasta. Villa Auran sijaishuollon palvelut ovat lapsille, jotka tarvitsevat erityistä tukea. Syinä erityisen tuen tarpeeseen voivat olla esimerkiksi psyykkinen sairaus, kehitysvamma, traumatisoituminen, Asperger, autismi tai muu neuropsykiatrisen kuntoutuksen tarve. Villa Auran kolmen yksikön toiminnasta vastaa palveluesimies Jaana Jussila. Sijaishuollon yksiköllä on oma vastaava ohjaaja Mari Westman. (Nuorten ystävät 2012.)

Opinnäytetyöni tekoa edesauttoi se, että sain Villa Aurasta pitkän sijaisuuden. Näin ollen sain työskennellä tiiviisti lasten kanssa, olla mukana heidän arjessaan ja havainnoida tilanteita, joissa tunnetyöskentely olisi hyödyllistä. Pääsin myös itse kokeilemaan erilaisia toiminnallisia menetelmiä nuorten kanssa ja opin käytännössä millaiset menetelmät ja harjoitukset olivat heille sopivia.

2.3 Tavoitteet ja kehittämistehtävä

Opinnäytetyöni tavoitteena oli sijaishuollossa asuvien nuorten tunnetaitojen kehittäminen ja tukeminen. Tähän pyrin keräämällä yhteen erilaisia tunnetyöskentelyn menetelmiä. Tunnetyöskentelyn myötä nuori tulee tietoiseksi omista tunteistaan, elämäkokemuksistaan ja vahvuuksistaan. Tunnetyöskentelyn avulla voidaan tukea nuoren tunteiden nimeämistä, säätelyä, tunnistamista ja ilmaistamista.

Opinnäytetyöni kehittämistehtävänä oli luoda Tunnetaidot – menetelmäkansio ohjaajan työvälineeksi sijaishuollon yksikköön Villa Auraan. Tarkoitukseni oli luoda lastenkodin työntekijöille työväline, jonka avulla nuorten tunneilmaisua

voitaisiin tukea ja kehittää. Tunnetaidot – menetelmäkansio sisältää erilaisia harjoituksia ja menetelmiä, joita ohjaaja voi yhdessä nuoren kanssa käyttää yksitellen tai prosessinomaisesti. Kansio sisältää eritasoisia ja kestoisia menetelmiä, joista ohjaaja voi valita kuhunkin tilanteeseen sopivan.

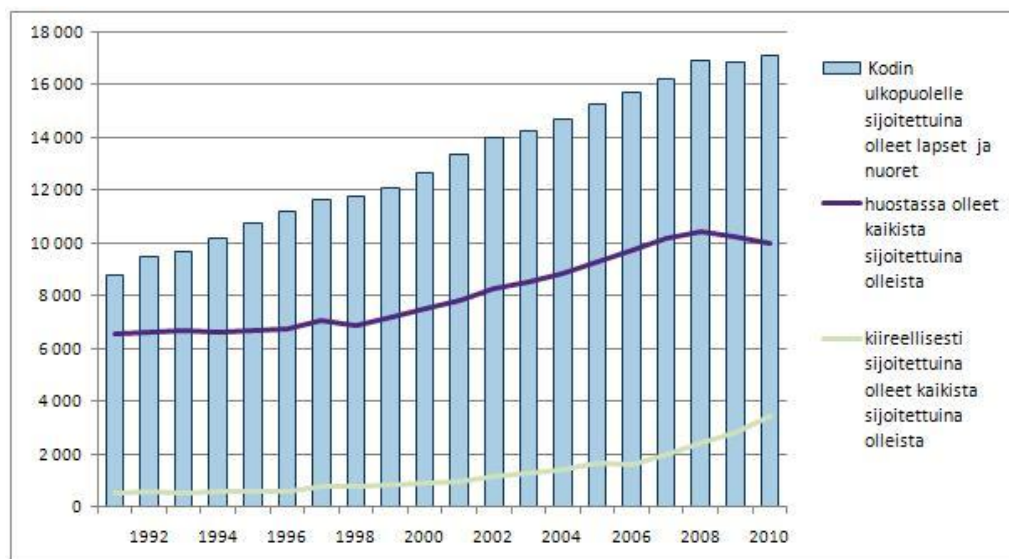
Halusin opinnäytetyöni myötä tuoda toiminnallisia menetelmiä ohjaajien käyttöön. Villa Aura on aloittanut toimintansa keväällä 2011 ja on yksikkönä sekä työyhteisönä vielä nuori. Uuden yksikön toiminta on hakenut vielä muotoaan ja koen, että uusi työväline, Tunnetaidot – menetelmäkansio, sopiikin hyvin nuoren työyhteisön käyttöön. Useille työntekijöille toiminnallisten menetelmien käyttäminen oli uutta ja sen vuoksi halusin tutustuttaa ohjaajat toiminnallisiin menetelmiin ja tuoda niitä välineiksi heidän työhönsä.

3 ERITYISLAPSET LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLLOSSA

3.1 Lastensuojelun sijaishuolto

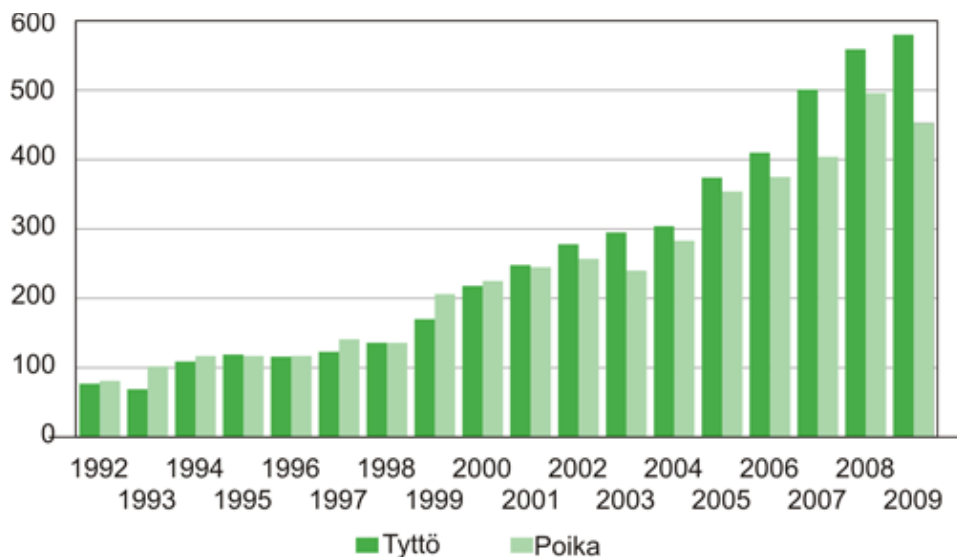
Lastensuojelun tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelulaki (49§) määrittelee lastensuojelun sijaishuollon olevan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai lain 83§:ssä tarkoitetun väliaikaismääräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella (Räty 2012, 1, 405). Suomessa vuonna 2010 huostassa oli 10 003 lasta. Huostaan otettujen lasten määrä väheni edellisestä vuodesta yli 2 prosenttia, mutta kiireellisesti sijoitettujen lasten määrä puolestaan kasvoi suuresti. Vuonna 2010 kiireellisesti sijoitettuja lapsia oli 3432, joka oli 21 prosenttia enemmän kuin edellisenä vuonna. Yhteensä kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia oli 17 064. (THL 2012a.)

Taulukko 1. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ja nuoret sekä niistä huostassa olleet ja kiireellisesti sijoitetut lapsen vuosina 1991-2010. (THL 2012.)

Erityisesti nuorten huostaanotot ovat viime vuosina lisääntyneet. Tilastokeskuksen (2012) julkaiseman tiedotteen mukaan poikia on lastensuojelun kautta sijoitettu kodin ulkopuolelle hieman enemmän kuin tyttöjä, mutta nuorten tyttöjen sijoitukset ovat viime vuosina lisääntyneet. Lisäksi nuorten tyttöjen huostaanottojen määrä on selkeästi kasvanut. Vuonna 2009 otettiin huostaan 15-17 –vuotiaita poikia 453 ja tyttöjä 580. Perinteinen lastensuojelun avohuolto on usein keskittynyt vanhemmuuden tukemiseen ja kunnan nuoris- ja koulutoimen on odotettu vastaavan nuorten tuen tarpeisiin. Lastensuojelu kohtaakin nuoret yleensä vasta siinä vaiheessa, kun muut tukitoimet eivät riitä. (Aaltonen & Heikkinen 2009, 168–169.)

Taulukko 2. 15-17 –vuotiaisiin kohdistuvien uusien huostaanottojen ja kiireellisten sijoitusten määrä 1992-2009. (Tilastokeskus 2012.)

Huolestuttavana kehityskulkuna lastensuojelussa voidaan pitää sitä, että lasten kiireellisten- ja pakkotoimenpiteiden määrä on viime vuosina lisääntynyt. Tilannetta on mahdollista tulkita niin, että yhä useampi lastensuojeluasiakkuus käynnistyy lapsen tai nuoren näkökulmasta liian myöhään. (Jahnukainen ym. 2012, 46.) Lastensuojelulla itsellään ei ole palveluita nuorten kriisitilanteisiin vaan tuki on aina muun asiantuntijatahon tuottamaa. Tulevaisuudessa avohuollon rooli

koulunkäynnin tukemisessa ja psykiatrisen hoidon avulla nähdään tarpeellisena sekä kehittyvänä osa-alueena. (Aaltonen & Heikkinen 2009, 168–169.)

Lasten sijoituksen taustalla olevat turvattomuuden syyt ovat eri aikoina vaihdelleet. Nykyään puhutaan lasten pahoinvoinnista ja heidän laiminlyömisestään, joka ilmenee turvattomuuden kokemuksina, oireiluina ja ongelmina. Yleisimmät syyt lastensuojelun tarpeeseen ovat vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat, erilaiset vuorovaikutus- ja tunne-elämän ongelmat, koulunkäyntivaikeudet, psyykkiset ongelmat sekä päihteiden käyttö. Erilaiset elämänmuutokset tuovat jaksamattomuutta perheen arkeen ja saattavat tehdä lapsen arjesta turvatonta. Yksiselitteistä syytä ei pahoinvointiin kuitenkaan nimetä, sillä useat eri tekijät vaikuttavat lastensuojelun tarpeeseen. (Kananoja ym. 2010, 161).

Hiitolan (2008) tutkimuksessa lapseen ja nuoreen liittyvän lastensuojelun tarpeen taustalla korostuivat eniten lasten ja vanhempien ristiriidat. Yllättävin tulos liittyi huostaanottotilanteessa sosiaalityöntekijän arvioon lasten psyykkisestä terveydentilasta. Se liittyi huostaanottotilanteeseen 78 prosentin kohdalla ja 45 prosentilla lapsista heikon psyykkisen terveyden arvioitiin erityisesti kuvaavan huostaanottoon johtanutta tilannetta. Koulunkäyntivaikeudet näkyivät vahvasti tutkimuksessa. Lisäksi väkivaltakokemukset näkyivät huostaanoton taustalla. Myös joka kolmannen lapsen huostaanottoon liittyi myös joissain määrin lapsen ja nuoren fyysinen sairastelu, vammaisuus tai kehitysviivästyminen. (Heino 2009, 208.)

Lapsi voidaan sijoittaa asumaan kodin ulkopuolelle useilla erilaisilla päätöksillä ja useista erilaisista syistä. Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena, huostaan otettuna, kiireellisenä sijoituksena tai hallinto-oikeuden väliaikaisena määräyksenä sekä jälkihuoltona. Lisäksi lapsi voidaan sijoittaa yksityisesti kodin ulkopuolelle. Ennen lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle on selvitettävä lapsen sukulaisten tai muiden läheisten mahdollisuudet ottaa lapsi luokseen asumaan tai muulla tavoin tukea lapsen elämää. (Saastamoinen 2010, 4–5.) Lapsen sijaishuoltopaikkaa valittaessa on otettava huomioon lapsen edun toteutuminen, jolloin merkityksellistä on se, missä lapsen tarpeenmukainen hoito ja huolenpito voidaan järjestää (Räty 2012, 406).

Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoidossa, ammatillisessa perhehoidossa, laitoshuollossa tai muussa lapsen tarpeiden mukaisessa sijoitusmuodossa. Lapsen sijoittava kunta on vastuussa siitä, että lapselle löytyy hänelle sopiva sijoituspaikka. (Saastamoinen 2010, 5–7.) Vuoden 2012 alusta lastensuojelulaikiin tuli uusi säädös, jonka mukaan perhehoito on ensisijainen sijoitusmuoto laitoshoidon nähdessä. Lakimuutoksen mukaan lapsen sijaishuolto voidaan järjestää laitoshuoltona vain, jos sitä ei voida riittävien tukitoimien avulla järjestää muualla. (STM 2012.)

Lähtökohtana sijaishuoltopaikkaa valitessa on lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioiminen. Tärkeää on kartoittaa lapsen fyysiset, psyykkiset, emotionaaliset ja sosiaaliset tuen tarpeet (Saastamoinen 2010, 103). Sijaishuoltopaikan valinnassa on erityisesti huomioitava lapsen huostaanoton perusteet, arvioitava lapsen tarpeet ja kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen merkityksellisiin ihmissuhteisiin ja niiden pysyvyyden tukemiseen. (Kananen ym. 2010, 188). Lapsi tarvitsee asumisyhteisön, jossa yhdistyvät huolenpito, oppiminen, kuntoutuminen, hoito, eheytyminen ja kasvu aikuisuuteen. Sijaishuollon yksikössä on luotava turvallinen ilmapiiri ja yhteisö lapselle. Tärkeää on myös lapsen kannalta asumisen jatkuvuus ja pysyvyys. (Heino 2009, 73.)

Valitessa lapselle sopivaa sijaishuoltomuotoa on pohdittava, onko lapsella jo olemassa oleva merkittävä kiintymyssuhde vai tarvitseeko lapsi sijaishuollolta pysyvän ja korjaavan ihmissuhteen. On selvitettävä, löytyykö lapsen elämästä läheisiä ja tärkeitä ihmisiä, jolloin hänen hoitamisen sijaishuollossa painottuu erityistä ammattitaitoa vaativiin toimiin. Lapsi voi tarvita myös sijoituspaikan, joka pystyy vastaamaan molempiin edellä mainittuihin tarpeisiin. (Kananen ym. 2010, 188–189.) Sijaishuollolla on todettu olleen korjaavia vaikutuksia lapsiin psykologisessa merkityksessä (Puonti ym. 2004, 205).

3.2 Lastenkoti kasvuympäristönä

Lastensuojelulain mukaan lapsen sijaishuollossa on lapsen hoidosta, kasvatuksesta ja kasvuolojen järjestämisessä noudatettava, mitä lapsen huollosta ja ta-

paamisoikeudesta annetun lain 1§:ssä on säädetty (Räty 2012, 443). Lastensuojelulaissa 1§:ssä määritellään lapsen huollosta, että lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen tarpeita vastaava koulutus. Lapsen tulee saada kasvatusta, jossa hän saa osakseen ymmärrystä, turvaa ja hellyyttä. Myös lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista aikuisuuteen tulee tukea ja edistää. (Saastamoinen 2010, 91.)

Lastensuojelulaissa on lastensuojelulaitoksen toimitilojen osalta säädetty, että laitoksessa on oltava riittävät ja asianmukaiset toimitilat ja toimintavälineet. Lapsella on oltava mahdollisuus riittävään yksityisyyteen ja omaan alueeseen. Lisäksi laitoksessa on oltava myös riittävät ja kodinomaiset tilat yhteiseen käyttöön. Tavoitteena on normaaliympäristössä sijaitseva, kodinomainen ja viihtyisä perheasunto. Sijaishuollon kasvuympäristöön on siis kiinnitettävä erityistä huomiota ja tilojen tulee tarjota lapsille mahdollisuus yksityisyyteen sekä yhteiseen tekemiseen. (Saastamoinen 2010, 91–92.)

Nuori tai lapsi voidaan sijoittaa laitokseen, jollei hän saa kotonaan riittävää hoitoa, kasvatusta ja huolenpitoa. Lastensuojelulaitos eroaa elinympäristönä muista laitoksista siinä, että se täydentää tai korvaa lapsen ja nuoren kotia sekä läheisiä, huolta pitäviä ja kasvattavia suhteita. Lastensuojelulaitos voi toimia lapsen tai nuoren kasvuympäristönä päivistä useisiin vuosiin. (Jahnukainen ym. 2004, 8–9.) Lastenkodin arjesta tehdyssä tutkimuksessaan Laakso (2009, 114, 254) kuvailee lastenkodissa tehtävää työtä ajoittain myös haasteellisena arjen pyörittämisenä ja yhdessä elämisenä lasten ja nuorten kanssa. Laakso määrittelee tarkemmin tutkimuksessaan lastenkotityön neljään eri teemaan: arkinen huolenpito, tavallinen ja erityinen, kasvatuksellinen orientaatio ja vanhemmuustyö.

Lastenkodissa ammattikasvattajat vastaavat ympärivuorokautisesti huostaan otettujen lasten ja nuorten hoidosta ja kasvatuksesta, silloin kun heidän vanhempansa eivät kykene suoriutumaan siitä kotona (Kemppinen 2000, 108). Lastenkodissa arjesta pyritään luomaan mahdollisimman kodinomaista, kuntoutta-

vaa ja turvallista. Tavallisesti arki muodostuu lastenkodissa päivärytmistä. Lastenkodissa päivärytmi pyrkii olemaan mahdollisimman säännöllinen ja rutiininomainen. Päivärytmi luo lasten elämään ennustettavuutta ja turvallisuutta sekä tunnetta elämänhallinnasta. Huostaan otetuilla lapsilla niin sanottu normaali arki voi jo itsessään olla kuntouttavaa ja eheyttävää. Osa lastenkodin tyypillistä arkea on lasten harrastukset sekä tavalliset koti-illat, joissa tarkoitus on lisätä lasten yhteenkuuluvuuden tunnetta. (Sosiaaliportti 2012a.)

Pitkäaikaisen sijoituksen aikana lastenkodissa lapsille kehittyy usein tärkeä suhde hoitaviin aikuisiin. Lasten ja hoitajien välille kehittyy tunnesuhde, jolloin lapset luottavat hoitajiinsa ja jakavat heidän kanssaan kokemuksiaan. Lastenkodin toiminta on yleisemmin yhteisöllistä kuin yksilöllistä. Hoitajat ja lapset luovat oman yhteisönsä ja lapset voivat toimia kuin sisarusryhmä, jossa he voivat jakaa keskenään ymmärrystä ja kokemuksia oltuaan samanlaisessa elämäntilanteessa. Lapset eivät toimi irrallisena laitosisyhteisössä vaan hoitajat ja lapset yhdessä luovat ja muokkaavat arkea. (Törrönen 2004, 121–122.)

Lastenkodista tulee lapsille osa heidän lapsuusmuistojaan. Lastenkodista tulee kodinomainen paikka, jos lapsi sitoutuu yhteisöön, hänellä on positiivisia tunteita toimintaa ja ihmisiä kohtaan sekä löytää itselleen merkityksellisiä ihmisiä. (Törrönen 2004, 129.) Lastenkotihoidon tarkoituksena on turvata lapselle hyvä edellytykset kasvuun ja kehitykseen, arvostaen lapsen yksilöllisyyttä ja mielenkiinnon kohteitaan sekä tukemalla lasta asioissa ja tilanteissa, jotka ovat hänelle vaikeita. (Lehto 2011, 22.)

3.3 Erityistä tukea tarvitsevat lapset sijaishuollossa

Erityisen tuen tarpeen määritelmää voidaan tarkastella eri näkökulmista. Opetushallitus määrittelee erityisen tuen kohderyhmän niin, että erityistä tukea annetaan niille oppilaille, joiden kasvun, kehityksen tai oppimisen tavoitteiden saavuttaminen ei toteudu riittävästi muilla tukitoimilla. Erityinen tuki järjestetään yleisen tai pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä. (Jahnukainen ym. 2012, 23.) Perusopetuksen opetussuunnitelmassa (2004) kuvataan erityistä tukea tarvitse-

vat oppilaat sellaisiksi, joiden kasvun, kehityksen ja oppimisen edellytykset ovat heikentyneet vamman, sairauden tai toimintavajavuuden vuoksi. Erityisen tuen piiriin kuuluvat myös oppilaat, jotka tarvitsevat psyykkistä tai sosiaalista tukea. Lisäksi erityisen tuen piiriin kuuluvat myös oppilaat, joilla arvioidaan olevan kehityksessään oppimisvalmiuksiin liittyviä riskitekijöitä. (Perusopetuksen opetus-suunnitelman perusteet 2004, 28.)

Erityisen tuen tarve voi muotoutua monista eri tekijöistä tai niiden yhteisestä vaikutuksesta. Jokainen lapsi on kuitenkin oma yksilönsä, jolla on omat erityispiirteensä ja -tarpeensa. Lapsen diagnoosi voi myös iän ja kehityksen myötä muuttua (Kerola & Sipilä 2007, 11). Koska tekijöitä sekä diagnooseja on useita, määrittelen opinnäytetyössäni termin erityistä tukea tarvitseva lapsi tai nuori yleisemmällä tasolla. Erityislapsilla ilmenee usein ylivilkkautta, impulsiivisuutta, tarkkaavuuden ja toiminnanohjauksen ongelmia, mahdollisia kielellisiä vaikeuksia sekä oppimisvaikeuksia (Kontiola 2006, 6). Usein erityislapsilla on vaikeuksia sosiaalisissa suhteissaan. Heillä saattaa olla vaikeaa tuntea empatiaa sekä tulkita toisten ihmisten ilmeitä ja eleitä erilaisissa tilanteissa. (Lajunen ym. 2005, 20.) Sosiaalisesti sopeutumattomalla lapsella ja nuorella voi olla vaikeuksia sopeutua myös yhteiskunnan sääntöihin ja lakeihin (Kemppinen 2000, 40).

Lapset, jotka tulevat sijaishuoltoon ovat yleensä kokeneet elämässään asioita, jotka ovat vaikuttaneet heidän kasvuunsa, kehitykseensä ja kiintymykseensä. Nämä kokemukset ovat yleensä samoja, jotka ovat johtaneet lapsen huostaanottoon. Useilla lastensuojelussa olevilla lapsilla onkin kehitysviivästymiä ja vaurioita kiintymyssuhteissaan. Kehitysviivästymä voi esiintyä jollain tietyllä kehityksen osa-alueella, joka vaikuttaa kokonaisuudessaan lapsen kehitykseen. Kehitysviivästymän oireet tulevat yleensä esille, kun lapsi ei opi tiettyyn ikään kuuluvia toimintoja tai kehitys ei etene toivotulla tavalla. (Männikkö 2009, 41.)

Beckettin (2003, 87) mukaan erityistä tukea tarvitsevat lapset tulevat lastensuojelun piiriin henkisen hyväksikäytön ja laiminlyönnin vuoksi useammin kuin lapset, joilla ei ole erityisen tuen tarvetta. Suurella osalla lastensuojelulaitoksiin sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla on kuitenkin pitkältä ajalta ongelmia kasvussaan ja

kehityksessään. Tyypillisimpiä ongelmia ovat varhaiseen vuorovaikutukseen liittyvät häiriöt kuten minuuden integroimattomuus, joka voi ilmetä paniikkialttuutena ja raivokohtauksina. Lastensuojelulaitoksiin sijoitetuilla lapsilla on usein pitkäaikainen huolenpidon ja hoidon puute tai epävakaisuus. Jatkuvuus, pysyvyys ja turvallisuus, jota lapsi tarvitsee, ei ole toteutunut tyydyttävästi. Diagnostisoitaessa lapsia löytyy useasti käytöshäiriöisyyttä, aggressiivisuutta, asosiaalisuutta, emotionaalisia häiriöitä, lapsuuden rajatilahäiriöitä, masennusta, seksuaalista hyväksikäyttöä ja erilaisia kehityshäiriöitä. (Tervonen-Arnkil 2001, 6.)

Sijoitetulla lapsilla saattaa esiintyä kehityshäiriöitä, jotka voivat olla fyysisiä, psyykkisiä tai sosiaalisia yleisistä odotuksista poikkeavia kehityskulkuja. Kehityshäiriö on voinut saada alkunsa raskausaikana, synnytyksessä tai lapsen syntymän jälkeen. Erityisesti psyykkiset häiriöt johtuvat usein monien eri tekijöiden yhtäaikaisesta vaikutuksesta. Lasten ja nuorten yleisimmät mielenterveydelliset häiriöt ovat tarkkaavaisuus- ja ylivilkkaushäiriöt, käytöshäiriöt, ahdistuneisuus sekä syömishäiriöt. Nuorten psyykkisiä häiriöitä ovat myös masennus, päihdeongelmat ja psykoosit. (Männikkö 2009, 41.)

Suomesta löytyy erilaisia erikoistuneita lastensuojelulaitoksia. Yksiköt saattavat eriytyä hoitamaan tietyn ikäisiä lapsia tai tietyn tyyppisiä tilanteita; ne voivat erikoistua esimerkiksi pahoinpideltyihin, hyväksikäytettyihin tai psyykkisesti oireileviin lapsiin. (Heino 2009, 74.) Lasten erilaiset ja vaihtelevat diagnoosit tuovat haasteensa lastenkodissa tehtävään työhön. Myös Hiitolan (2008, 43–46) tutkimuksessa kävi ilmi lastensuojelun piirissä olevien lasten vaihtelevat ja moninaiset palvelujen tarpeet. Palvelujen osalta näkyivät psykiatrian palvelut sekä terapeutit palvelut ja erityisopetuksen tarpeet. Lastensuojelulaitoksilla on haasteensa yrittäessään järjestää hoitoa vakavasti oireileville lapsille (Tervonen-Arnkil 2001, 6).

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin puhutaan erilaistuvan ja eriarvoistuvan Suomessa. On arvioitu, että noin 20 prosentilla lapsista ja nuorista on erilaisia psykososiaalisia ja mielenterveyden ongelmia. (Lapsiasiavaltuutettu 2012.) Tilastokeskuksen (2012) Nuori tasa-arvo tutkimuksessa selviää viimeisen kymmenen vuoden aikana psykiatrisessa laitoshoidossa olleiden nuorten määrän kasva-

neen. Samaan aikaan erityisesti tyttöjen osuus laitoshoidossa olevista oli kasvanut ikäryhmässä 64 prosenttiin. Korjaavien erityispalveluiden, kuten lastensuojelun, lastenpsykiatrian ja osin erityisopetuksen jatkuva ja jo pitkään jatkunut kasvu osoittaa, että lasten ongelmiin puututaan liian myöhään. (Lapsiasiavaltuutettu 2012.)

Viimeisten vuosikymmenten aikana lisääntynyt medikalisoituminen on aiheuttanut sen, että puhutaan yleisemmin diagnooseista. Niemelä (2005, 65) varoittaa kuitenkin diagnoosinimistä koituvasta stigmasta. Diagnoosit voivat helpottaa lapsen oireiden ymmärtämistä ja auttamista, mutta joskus ne voivat johtaa lapsen torjumiseen kokonaisena yksilönä. Jokainen lapsi on kehittyvä lapsi, joka omaa muitakin tarpeita kuin diagnoosiin liittyviä erityistarpeita. Diagnoosikeskeys voi etäännyttää työntekijän oikeasta kontaktista ja aiheuttaa työntekijässä epävarmuutta ammattitaidossaan. Joskus käy niin, että lapsi tarvitsee toisenlaisen hoitopaikan, mutta myös riittävän pitkällä ja turvallisella hoidolla ja ymmärryksellä lapsen oireet saattavat hellittää. Myös Cross (1998, 24–25) toteaa erilaisten diagnoosien tai lasta kuvaavien ilmaisujen käyttämisen voivan olla haastava asia eikä lapsia pitäisi koskaan kutsua heidän sairauksiensa tai diagnoosinsa mukaan.

Sekä kansainvälisen että suomalaisen tutkimuksen mukaan perhe- ja laitoshoidolla on usein vaikeuksia kyetä vastaamaan lastensuojeluperheiden hoidon tarpeisiin. Varsinkin voimakkaasti oireilevien lasten ja nuorten kohdalla tilanne näyttää huolestuttavalta, sillä joidenkin tutkimusten mukaan suurella osalla heistä tila ei parantunut tai meni huonompaan suuntaan seurannan aikana. Lastensuojelulaitoksiin sijoitettujen lasten arvioidaan olevan yhtä useammin moniongelmaisia ja tarvitsevan entistä tukevampaa hoitoa. (Pasanen 2001, 11.) Valviran (2012, 13) suositusten mukaan samaan lastensuojelun toimintayksikköön ei tulisi sijoittaa erilaisia asiakasryhmiä. Perusteltua olisi sijoittaa samaan yksikköön sellaisia lapsiryhmiä, joilla on samat palvelutarpeet. Tämän suosituksen pohjalta voidaan ajatella, että tulevaisuudessa on yhä enemmän erikoistuneita lastensuojelulaitoksia, jotka kykenevät vastaamaan oirehtivien lasten ja nuorten tarpeisiin.

4 TUNNETAIDOT LAPSEN ELÄMÄSSÄ

4.1 Kiintymyssuhde tunne-elämän kehityksen perustana

Lapset ja nuoret tarvitsevat elämässään runsaasti rakastavaa tukea, jotta heistä voi kasvaa suojeleviin, hoitaviin ja kestäviin ihmissuhteisiin kykeneviä aikuisia (Männikkö 2009, 47). Lapsen perustunteet alkavat kehittyä jo varhain, esimerkiksi pettymys, viha, pelko, ilo, kiintymys ja luottamus. Pienelle lapselle vanhemmat ovat yleensä hänen ensimmäinen kokemuksensa elämästä. Alusta alkaen lapseen alkaa kehittyä tunnemuistia siitä, miten häntä kohdellaan. (Turunen 2004, 115–116.)

Ihmisen tunne-elämän kehitys lähtee jo varhaisesta vuorovaikutuksesta lapsen ja hoivaajan välillä. Pieni lapsi oppii, kuinka tunteita kuuluu ilmaista ja mitkä tunteet ovat hyviä ja mitkä pahoja. Tunnekokemukset lapsuudessa vaikuttavat lapsen aivojen tunneratojen muotoutumiseen ja toimintaan. Näiden emotionaalisten kokemusten pohjalta myös tapahtuu lapsen persoonallisuuden muokkautuminen. (Jalovaara 2005, 19.)

Puolimatka (2011, 294) pohtii lapsen kehitystä kristillisen käsityksen pohjalta niin, että arvotietoisuudella on tärkeä merkitys tunteiden kehityksessä. Tämän käsityksen mukaan tunteiden kehityksellä on kolme perustarvetta. Lapsen tulisi oppia tunnistamaan ja ilmaisemaan tunteensa, kykenemään arvioimaan tunteitaan sekä kokemaan syvimmit tunteensa mielekkäiksi ja perustelluiksi. Jotta nämä perustarpeet täytyisivät, lapsi tarvitsee maailmankatsomuksellisen viitekehyksen, jossa sallitaan arvotunteet sekä henkiset tunteet.

Ihmissuhteiden pohjana ovat lapsuuden tunnesiteet, jotka kehittyvät lapsen ja hänen hoitajansa välille. Kiintymyssuhdeteorian luoneen psykiatrin John Bowlbyn mukaan lapsen varhainen kiintymyssuhde hoitajaansa vaikuttaa lapsen sosioemotionaaliseen kehitykseen ja myöhemmällä iällä hänen tunnesuhteisiinsa. (Himberg & Jauhiainen 1998, 52.) Kiintymyssuhde on aikuisen ja lapsen välinen tunnesäätelysuhde, jossa aikuinen säätelee ja hallitsee lapsen tunteita ja sisäis-

tä tilaa. Tämän avulla lapsi voi turvallisesti kokea mielihyvän kokemuksia ja kestää pahaa oloa. Jos pientä lasta ei tueta tunteidensäätelyssä, hän voi säätelykyvyn kuormittuessa stressaantua tai pahimmillaan traumatisoitua. Tunteidensäätelytaito muodostuu vähitellen osaksi lapsen persoonaa. (Väliavaara 2010, 3.)

Lapsen ja hoivaavan aikuisen välinen kiintymyssuhde on perusta ihmisen kehitykselle. Lapsi ei tule toimeen ilman kiintymystä yhteen henkilöön, jonka pohjalta lapsen muut kiintymyssuhteet pääsevät kehittymään. Tunne-elämän hyvä kehitys myös vaikuttaa usein muihin kehityksen osa-alueisiin. (Puolimatka 2011, 295.) Kiintymyssuhdeteorian havaintoja on vähitellen alettu soveltaa psykoterapiassa ja lastensuojelussa (Sinkkonen 2004, 1866). Kiintymyssuhteet voidaan jakaa neljään erilaiseen kiintymyssuhdemalliin: turvalliseen, välttelevään, ristiriitaiseen ja kaoottiseen kiintymyssuhteeseen (Vilkko-Riihelä & Laine 2005, 49–50).

Turvallinen kiintymyssuhde

Turvallinen kiintymyssuhde syntyy, kun lapsi voi luottaa, että hänet huomioidaan, hänen tarpeensa tunnistetaan ja niihin vastataan. Turvallisessa kiintymyssuhteessa kasvattaja reagoi sensitiivisesti ja oikeaan aikaan lapsen fyysisiin, psyykkisiin ja sosiaalisiin tarpeisiin. Tärkeä osa turvallista kiintymyssuhdetta on, että lapsi saa ilmaista erilaisia tunteitaan, joiden käsittelemisessä häntä myös tuetaan. (Vilén ym. 2010, 103–104.) Turvallisesti kiintyneen lapsen vanhempi kykenee vastaanottamaan lapsen erilaisia, joskus kaoottisiakin tunneilmaisuja. Vanhempi jäsentää lapsen tunneilmaisua ja palauttaa sen lapselle muuntaen tunnesisältöä. Tämä luo lapselle kokemuksen, että häntä on huomioitu ja ymmärretty. (Kanninen & Sigfrids 2012, 32.)

Turvallisessa kiintymyssuhteessa lapsi voi ilmaista itseään, mutta samalla hoitava aikuinen asettaa hänelle turvallisia rajoja. Turvallisesti kiinnittynyt lapsi oppii pitämään itseään rakastettavana ja ympäröivää maailmaa riittävän turvallisenä paikkana. Turvallinen kiintymyssuhde toimii lapselle suojaavana tekijänä tarjoten lapselle edellytykset kasvaa luottavaiseksi, realistisesti itseensä suhtautuvaksi ja joustavaksi aikuiseksi (Männikkö 2009, 48). Turvalliset kiintymyssuhteet

tukevat lasta kehityksen ongelmassa. On todettu, että jo vuoden vanhan lapsen kiintymyssuhteen laatu ennustaa lapsen tulevaa sosiaalista sopeutumista ja tunne-elämän kehitystä. (Vilkko-Riihelä & Laine 2005, 51.)

Välttelevä kiintymyssuhde

Välttelevässä kiintymyssuhteessa lapsi oppii, ettei hoitava aikuinen ole saatavilla tai hän ei vastaa tai osaa vastata lapsen sisäiseen hätään. Tällaisessa suhteessa lapsi oppii, että hänen tunteillaan tai tarpeillaan ei ole suurta merkitystä, koska aikuinen ei vastaa niihin. (Vilén ym. 2010, 105.) Välttelevässä kiintymyssuhteessa hoitava aikuinen ei ole tunnetasolla lapsen saatavilla eikä kykene tunnetasolla vastaamaan lapsen tarpeisiin. Syyt voivat johtua vanhemman masennuksesta, päihteistä, uupumuksesta tai kiireestä. (Männikkö 2009, 48.)

Välttelevän kiintymyssuhteen vaikeuksia ovat kielteisten tunteiden, kuten kiukun tai vihamielisyyden säätelyn ongelma. Jos vanhempi ei ole oppinut käsittelemään omia kielteisiä tunteitaan, hänen on vaikeaa sietää niitä lapsessaan. Näiden vanhempien lapset oppivat pidättelemään tunteitaan, kieltämään ja välttämään niiden ilmaisemista, koska ne hermostuttavat vanhemman. On havaittu, että tutkittaessa tällaisten perheiden lapsia, lapset oppivat esiintymään rauhallisina ja välinpitämättöminä. Lähemmin tarkasteltuna näiden lasten elimistö on epätasapainossa ja heidän sydämen sykkeensä ja autonominen kiihtymystilansa ovat usein huipussaan. (Gerhardt 2007, 38–39.) Kaikki lapset eivät kykene kuitenkaan kieltämään tunteitaan loputtomiin ja näin vaikeat tunteet kasautuvat ja lapsi saattaa äkkiä alkaa oireilemaan raivoamalla, itkemällä tai uhmaamalla rajojaan (Vilén ym. 2010, 106).

Ristiriitainen kiintymyssuhde

Ristiriitaisessa kiintymyssuhteessa lapsi joutuu jatkuvasti kokemaan, että hoitava aikuinen käyttäytyy epä johdonmukaisesti, ennalta arvaamattomasti ja välinpitämättömästi. Lapsi kokee epävarmuutta aikuisen käyttäytymisestä ja on koajan valpas ja ahdistunut. (Vilkko-Riihelä & Laine 2005, 50.) Vanhemman epä johdonmukainen käytös voi johtua esimerkiksi päihteiden käytöstä, oman terveyden ja elämäntilanteen muutoksista tai siitä, ettei aikuinen tiedä, kuinka

olla lapsen kanssa. Hoitava aikuinen saattaa käyttäytyä välillä välinpitämättömästi lasta kohtaan, olla välillä erittäin ankara ja huutaa lapselle tai anella ja yrittää vedota lapsen tunteisiin. (Vilén ym. 2010, 106–107.) Ristiriitaisessa, turvattomassa kiintymyssuhteessa lapsi yrittää hakea hoivaajan huomiota intensiivisellä tunteidenilmaisulla, joka voi olla provokatiivista kiusantekoa, raivokohtauksia tai korostunutta tunteisiin vetoamista (Sinkkonen 2004, 1867).

Lapsen toimintaa hallitsevat usein enemmän tunteet kuin järki ja hänellä on vaikeuksia hallita tunteitaan. Lapsi ei myöskään opi luottamaan omiin tunteisiinsa tai ajatuksiinsa, sillä palaute niistä on ollut usein rankaisevaa. (Männikkö 2009, 49.) Lapsi voi oppia myös kokonaan peittämään tunteensa vanhemman vastatessa lapsen hätään vihalla tai valheellisen positiivisesti, kuten esimerkiksi nauraen lapsen itkulle (McKinsey Crittenden 2011, 21). Joskus lapsen ja aikuisen välille voi syntyä jopa vihamielis-riippuvainen suhde (Sinkkonen 2004, 1867).

Kaoottinen kiintymyssuhde

Viimeinen, kaoottinen kiintymyssuhde syntyy kaoottisessa hoivaympäristössä. Kaoottisessa kiintymyssuhteessa hoitava vanhempi on käytökseltään pelottava, häilyvä ja usein laiminlyö lapsen perushoidon. Tarpeiden ja tunteiden ilmaiseminen tekee lapsesta haavoittuvan ja kaoottisessa kiintymyssuhteessa lapsi joutuu usein kärsimään ja kokemaan sekä psyykkistä että fyysistä kipua. Lapsi oppii traumaattisten kokemusten myötä pitämään ajatuksensa ja tunteensa sisällään. Lapselle ei muodostu oletusmallia siitä, kuinka tunteita ja tarpeita kannattaa ilmaista tai miten muiden ihmisten kanssa tulisi käyttäytyä tai kommunikoida. Lapsen tunnemaailma on kaoottinen ja hänen on vaikeaa muodostaa kuvaa itsestään yksilönä tai itsestä suhteessa toiseen. (Vilén ym. 2010, 108–110.)

Kaoottisen kiintymyssuhteen yhteyttä psyykkisiin häiriöihin, erityisesti aggressiivisuuteen on tutkittu paljon, ja siitä on löydetty selkeää näyttöä (Kanninen & Sigfrids 2012, 34). Kaoottinen kiintymyssuhdemalli on aina lapsen kehityksen näkökulmasta vaarallinen. Ainoa mahdollisuus on varhainen tuen saanti ja riittävä terapeutin hoito, että ihminen voi kasvaa psyykeltään sellaiseksi, että

hän kykenee luomaan kuvaa itsestään ja oppii rakastamaan sekä itseään että muita. (Vilén ym. 2010, 110.)

Turvallisesti kiintyneet lapset kehittyvät emotionaalisesti terveemmin kuin lapset, joilla ei ole turvallista kiintymyssuhdetta. Kun lapsella on turvallinen kiintymyssuhde, hän oppii tunnistamaan erilaisia tunnetiloja ja osaa säädellä ja puhua tunteistaan. (Hughes 2011, 143.) Varhaisessa vuorovaikutuksessa lapsi oppii kiintymyssuhdemallien mukaisia tapoja selvitä haasteista ja uhista. Kuitenkaan turvallinen kiintymyssuhde ei takaa onnistunutta kehitystä, vaikka se antaa lapselle hyvät edellytykset elämää varten. Myös välttelevästi ja ristiriitaisesti kiintyneillä lapsilla on omat vahvuutensa, joita täytyy tukea sekä omat heikkoutensa, joita voidaan kompensoida. (Sinkkonen & Kalland 2001, 177.)

Kiintymyssuhdeteoriassa korostetaan varhaisen vuorovaikutuksen lisäksi myös korvaavien ja korjaavien kokemusten merkitystä. Kun lastensuojelussa lapselle suunnitellaan sijoituspaikkaa, pitäisi lapsen näkökulman olla ensisijainen. Tuuleekin pohtia, tarjoaako sijoituspaikka lapselle rakkautta, turvallisuutta ja korvaavia kokemuksia. (Niemelä 2005, 81.) Jokainen lapsi on myös ensisijaisesti lapsi ja hänessä on paljon kasvuvoimia ja mahdollisuuksia. Huomioitavaa on, kuinka lapsen yksilölliset vahvuudet voitaisiin valjastaa myönteisen kehityksen tueksi ja katkaista kielteinen kehitys. (Väliavaara 2004, 18.)

4.2 Lapsen tunne-elämän häiriintyminen

Turvattomilla kiintymyssuhteilla on kiistatta vaikutusta lapsen tunne-elämän kehitykseen. Lapsen tunne-elämän ongelmat tulevat näkyviin siinä, että lapsella on vaikeuksia tulla toimeen niin myönteisten kuin kielteistenkin tunteidensa kanssa. Pienetkin tunnekuohut voivat aiheuttaa lapsessa suuren reaktion, jota muiden on vaikea ymmärtää. (Väliavaara 2010, 4.) Lapsen tunne-elämän taso voi olla ikätasoaan jäljessä, jolloin se vaikuttaa myös muihin kehityksen osa-alueisiin. Lapsi tulisi aina nähdä kokonaisvaltaisesti ja osattava ottaa huomioon tunteiden ja tunnetaitojen osuus. Lapsen ongelmat voivat näkyä kyvyssä leikkiä, solmia kontakteja ja tulla toimeen muiden lasten kanssa. Lapsi ei välttämättä

osaa havaita kaikkia tunteita. Hän ei kykene näkemään tilanteita toisen näkökulmasta tai ymmärtämään omaa osuuttaan toisten tunteissa. Lapsi voi vaikuttaa tunteettomalta ja hänellä on vaikeaa kontrolloida tunteitaan. Nämä ongelmat näkyvät lapsen käytöksessä riehumisena tai vetäytymisenä. (Kerola ym. 2010.)

Ympäristöllä on vaikutuksensa tunne-elämän vaikeuksien syntyyn. Usein ei ole olemassa vain hankalaa lasta tai nuorta vaan ytimenä lapsen ja hänen ympäristönsä välinen vuorovaikutus. (Kerola ym. 2010.) Useat lastensuojelun piirissä olevat lapset ovat joutuneet elämänsä aikana näkemään tai kokemaan fyysistä ja psyykkistä väkivaltaa. Lapsen todistama väkivalta esimerkiksi vanhempien välillä voi kehittyä lapselle traumaksi. Myös lapsen kokema fyysinen väkivalta voi vaikuttaa lapsen käyttäytymiseen. Lapsen käytös saattaa vaihdella täydestä vetäytymisestä aggressiivisuuteen tai ahdistuneisuudesta jopa ylisopeutuvuuteen. Väkivaltaa kokeneiden lasten kiintymyssuhde on usein häiriintynyt. Henkinen väkivalta aiheuttaa lapsessa usein tunne-elämän vaurioita sekä viiveitä kasvussa ja kehityksessä. (Männikkö 2009, 45.)

Lapsuuden traumatisoituminen on usein seksuaalisen hyväksikäytön, väkivallan tai laiminlyönnin seuraus. Pitkään jatkuvassa kaltoinkohtelussa lapsi ei useinkaan enää erota traumaattisia tapahtumia toisistaan vaan elää jatkuvan uhan alla yli- tai alivireystilassa. Erityisen vaurioittavaa lapselle on se, että lapsen kaltoinkohtelija on lapsen vanhempi, jonka tulisi suojella lasta. Lapsi joutuu kuitenkin turvautumaan aikuiseen, jonka vuoksi hänelle aiheutuu ristiriita, joka on keskeinen tekijä lapsen kehityksen häiriintymisessä. (Suokas-Cunliffe 2006, 9.) Lapsella, jota on käytetty seksuaalisesti hyväksi, saattaa aiheutua vakavia ongelmia tunne-elämässään. Lapsella voi olla suuria vaikeuksia muodostaa kiintymyssuhteita tai pahimmillaan lapsi voi tahtomattaan pyrkiä toistamaan traumaattista kokemustaan. Tunne-elämän ongelmien lisäksi seksuaalinen hyväksikäyttö lapsena aiheuttaa usein kehityksellisiä viiveitä. (Männikkö 2009, 46.)

Lapsuus on kehityksen tiivis vaihe, jolla on suuri vaikutus ihmisen elämään, mutta se ei kuitenkaan ole koko tarina. Sen jälkeen muutokset ja kehitys jatkuvat, sillä elämä on jatkuvan sopeutumisen prosessia. (Gerhardt 2007, 219.) Sijoitetuilla lapsilla on yleensä aina kokemuksia, jotka vaikuttavat heidän tuntei-

siinsa, käyttäytymiseensä sekä kasvu- että kehitysmahdollisuuksiinsa. Sijoituspaikassa olisi tärkeää tietää lapsen menneisyyden kokemukset ja niiden vaikutukset. (Männikkö 2009, 47.)

Sijoitettujen lasten elämäkokemukset ovat usein vaikeampia kuin mitä he ikänsä ja kehitykseensä nähden pystyisivät vastaanottamaan. Lapsi tarvitsee paljon aikuisen tukea ja ymmärrystä, jotta lapsi pystyy käsittelemään traumaattiset kokemuksensa. (Barkman 2009, 242.) Lisäksi vuorovaikutuksen vastavuoroisuus, emotionaalinen tuki sekä tasapainoinen kasvuympäristö auttavat traumatisoitunutta lasta kasvamaan ja kehittymään. (Väliavaara 2004, 11.)

4.3 Tunnekasvatus ja tunnetyöskentely lastenkodissa

Tunteiden kasvatukseen vaikuttaa tunteiden luonteesta omaksutut käsitykset. Teoreetikoilla on eriäviä mielipiteitä siitä, voidaanko tunteisiin itsessään vaikuttaa kasvatuksella. Yleisesti ollaan kuitenkin sitä mieltä, että vaikka tunteisiin itseensä ei voitaisi vaikuttaa, kasvatuksella on vaikutuksensa tunteiden tiedostamiseen ja niiden ilmaisuun. (Puolimatka 2011, 42.) Tunnekasvatuksen tärkein tehtävä on antaa lapselle valmiudet käsitellä erilaisia tunteitaan (Jalovaara 2005, 110). Kemppinen (2000, 4) jatkaakin, että juuri tunteiden havaitseminen ja tunteiden hallinta ovat tärkeitä tunnekasvatuksessa. Kemppinen kuvailee tunteen havaitsemisen olevan tunne-elämän tietoista tarkkailua ja analysointia ja tunteiden hallinnan taas olevan taitoa säädellä erilaisia tunteita erilaisissa tilanteissa.

Kasvattajan malli on tunnekasvatuksessa hyvin tärkeä (Jalovaara 2005, 110). Nuoret saattavat usein käytöksellään testata aikuisen rajoja. Nuorelle aikuisen roolimalli, jolta voi oppia hyvää itsetuntoa, rohkeutta ja läsnäoloa, on tärkeä. Aikuinen voi opettaa nuorelle omalla mallillaan ja ohjeillaan, että kaikkien tunteiden kanssa voi tulla toimeen, eikä niitä kuulu paeta tai hävetä. (Aaltonen 2012, 55.) Tietoista tunnekasvatusta voidaan toteuttaa koko lapsuus- ja nuoruusajan. Tunne-elämän kehityksen herkkyysvaiheet sijoittuvat lapsuuteen ja murrosikään, jolloin lapset ovat erityisen herkkiä tunnekasvatukselle. Tunne-

kasvatuksella on oma tärkeä ja keskeinen roolinsa lasten ja nuorten kasvuprosessissa. Ihmisen tunne-elämä kehittyy jatkuvasti ja terve tunne-elämä onkin normaalin sosiaalisen kypsymisen perusta. (Kemppinen 2000, 3–4).

Koululla on oma tehtävänsä lasten ja nuorten tunnekasvatuksessa. Jalovaaran (2005, 97) mukaan tunnekasvatus on koulun jokapäiväistä toimintaa. Kouluissa voidaan myös järjestää tunnetaitoja kehittäviä kursseja ja harjoituksia. Erilaisien ilmaisu- ja tunnistamisharjoitusten avulla voidaan viestiä tunteita sanoin, ilmein ja elein. Tunnetaitojen opettaminen lapselle on kuitenkin myös kasvattajan tärkeä tehtävä. Sijoituksen aikana lastenkodissa lapsi käy läpi suuria tunteita, joiden käsittelyssä häntä on tuettava. Lastenkodissa tehtävä tunnetyöskentely on tärkeä osa lapsen hoitoa ja kasvatusta.

Erityistä tukea tarvitsevilla nuorilla ilmenee usein ongelmia heidän sosio-emotionaalisissa kyvyissään. Kemppinen (2000, 5) toteaaakin moniongelmaisilla nuorilla olevan usein ongelmia pitkäjänteisyytensä kanssa. Haasteena on, kuinka kannustaa tällaista nuorta kuukausia tai jopa vuosia kestäväan pitkäjänteiseen toimintaan. Kemppinen (2000, 5) sanoo lastensuojelutyössä lasten ja nuorten kanssa tehtävän tunnekasvatustyön vaativan työntekijältä vahvojen hermojen lisäksi hyvää tunneälyä ja kärsivällisyyttä.

Useilla lastenkotiin sijoitetuilla lapsilla saattaa olla kielteisiä ja ristiriitaisia tunteita itseään, perhettään ja sijoitusta kohtaan. Sijaishuollon työntekijöiden on tärkeää tukea myös lapsen kielteisten tunteiden, kuten kiukun, suuttumuksen ja vihan tunteiden käsittelyä. Lapselle olisi tärkeää opettaa erilaisia keinoja esimerkiksi suuttumuksen ja vihan tunteiden purkamiseen. (Jalovaara 2005, 110.) Nuoret, joilla esiintyy vaikeita, aggressiivisia tunteita tarvitsevat erityisesti rajoja ja aikuisten turvaa. Nuoret saattavat testata aikuisia ja rajojaan eri tavoin. Myös konfliktit voivat tukea nuoren sosiaalisten taitojen, itsehillinnän ja tunteiden kanavoinnin harjoittelua. (Cacciatore 2009, 15.) Turvallisuuden tunteen kannalta lapsen olisi tärkeää saada hoitavilta aikuisilta kokemus, että voimakkaidenkin tunteiden ilmaiseminen on sallittua eikä hän tule hylätyksi (Sinkkonen 2008, 10).

Voidaan puhua niin sanotuista haastavista tunteista, jotka ovat usein rankkoja, repiviä ja kipeitä. Nuori voi haastavien tunteidensa avulla ottaa etäisyyttä toisiin ihmisiin, puolustaa niillä itseään, omaa reviiriään, oikeuksiaan ja kieltäytyä suostumasta vääryyteen. Tärkeää on, ettei nuori kiellä haastavia tunteitaan vaan opettelee kohtaamaan ne. Kun nuori oppii tunnistamaan ja nimeämään tunteensa, hän voi oppia myös hallitsemaan niitä. (Cacciatore 2009, 14.) Nuoren hyväksyessä myös vaikeat ja ikävät tunteet osaksi itseään ja persoonallisuuttaan hän selviää paremmin itsensä ja muiden kanssa (Peltonen & Kullberg-Piilola 2000, 34).

Sijoituksen aikana nuori voi kertoa hyvin rajuista ja vaikeista tunnemuistoistaan, kun hän kokee olevansa turvallisessa ympäristössä. Turvallinen tunneside ja turvallinen ympäristö antavat nuorelle mahdollisuuden purkaa isoja ja kaukaisempiakin tunne patoutumiaan. (Cacciatore ym. 2008, 144.) Aikuisen tuen avulla nuori voi saada realistisemmän ja selkeämmän kuvan kokemuksistaan ja tunteistaan. Toiminnalliset menetelmät voivat toimia yhteyden tukena lapsen ja aikuisen välillä, jos lapsella on vaikeuksia ilmaista tunteitaan pelkällä puhumisella. Useimmat lapset myös mieluummin tekevät kuin puhuvat tai tekevät samalla kun puhuvat asioistaan. (Välivaara 2004, 19.)

Lastenkodeissa tehtävä identiteettityö on merkittävä osa tunnetyöskentelyä. Identiteettityö on nuoren elämänsä tarkastelua, jossa tarkoituksena on vahvistaa nuoren käsitystä minuudestaan, näkyä omasta tulevaisuudestaan ja kiinnostumisesta yhteiskuntaan. Lastenkodissa tehtävässä identiteettityössä merkittävää on omaohjaajan rooli, jossa hän tukee ja tuo nuorelle näkyväksi hänen elämässään merkityksellisiä tapahtumia. Keskeistä identiteettityössä on, että nuori alkaa ymmärtää omaa elämäntilannettaan. (Timonen-Kallio 2010, 10–11.) Kemppisen (1997, 21) mukaan tunteiden ymmärtämisen kannalta olisikin tärkeää, että nuorella olisi realistinen käsitys itsestään, elämästään ja omasta arvostaan. Kun nuorella on hyvä itsetunto, hän kykenee kunnioittamaan omia mielipiteitään ja tunteitaan.

Lapsen ja nuoren itsetunto kehittyy vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Itsetunto määrää ihmisen ajatuksia ja toimintaa. Lapsi, joka saa vahvan pe-

rustan itsetuntonsa kehittämiseksi, oppii ilmaisemaan tunteitaan. Itsetunnon myöhempi rakentaminen sen jälkeen, kun se on jo muotoutunut lopulliseen muotoonsa, on haastavampaa. (Isokorpi 2004, 132–133.) Itsetunto on kuitenkin muuttuva ja vaihteleva ominaisuus, jota voidaan vahvistaa. Jos itsetunnon perusrungossa on rakennevaurioita, rankkoja kokemuksia tai traumoja, niiden korjaamiseen tarvitaan paljon työtä. (Cacciatore ym. 2008, 138.)

Omien tunteiden tunnistaminen on oman tietoisuuden kasvattamista. Mitä tietoisempi nuori itsestään ja tunteistaan on, sitä enemmän hän kasvaa omaksi persoonakseen. Nuoren tietoisuus tunteistaan vaikuttaa hänen hyvinvointiinsa nuoren oppiessa tunteiden säätelyä ja ilmaisua. Opittuaan säätelmään tunteitaan, nuori myös oppii esimerkiksi estämään tunteiden kohoamista stressaavalle tasolle. Hyvä tunteiden säätelyn taito suojaa myös muilta terveysriskeiltä. Nuoren heikko tunteiden säätely sen sijaan voi altistaa mielenterveyden ongelmille ja päihderiippuvuuksille myöhemmällä iällä. (Lankinen 2011, 17.)

Erilaisten tunteiden tunnistaminen ja nimeäminen on tärkeä taito. Tunteiden nimeäminen helpottaa elämän jäsentämistä ja ohjaamista sekä tunteiden hallitsemista. Lapset ja nuoret tarvitsevat tunteidensa nimeämiseen aikuisen tukea. (Cacciatore 2009, 16.) Lapsi usein samaistuu aikuisen tunnemalleihin. (Isokorpi 2004, 128). Lastenkodin ohjaajan tulee hyväksyä nuori ja hänen elämäntilanteensa. Hyväksynnällään ohjaaja auttaa nuorta hyväksymään omat muuttuvat tunteensa. Ohjaajan tärkeä rooli on opettaa nuorta löytämään itselleen sopivat tunteidenkäsittelytaidot. (MLL 2008.)

Ohjaajan näyttämä aikuisen rooli on nuorille merkityksellistä. Myös lapsen persoonallisuuden kehittymisen kannalta on tärkeää, että lapsi samaistuu aikuisiin, jotka pitävät hänestä huolta. Näin lapsi oppii arvoja, asenteita ja tapoja. Samaistuminen on tärkeää erityisesti lapsella, joka tarvitsee häiriöiden korjaamista ja uudelleen oppimista. (Karppinen 1999, 17.)

5 TOIMINNALLISET MENETELMÄT LASTENSUOJELUSSA

5.1 Toiminnalliset menetelmät tukena vuorovaikutuksessa

Sosiaali- ja kasvatusalalla käytetyt menetelmät ovat välineitä tiettyyn tavoitteeseen, joka voi olla työntekijän ja asiakkaan suhteen rakentuminen, asiakkaan kuulluksi tuleminen ja kohtaamisen tukeminen. Menetelmän avulla voidaan selkeyttää tilannetta ja se voi toimia keskustelun apuvälineenä. (Kaikko & Friis 2009, 80.) Erilaiset menetelmät voivat sisältää luovuutta ja elämyksellisyyttä. Ne voivat toimia vuorovaikutuksen välineinä ja eleiden, ilmeiden ja puhuttujen sanojen tukena. Jotkut ihmisistä pystyvät ilmaisemaan itseään paremmin toiminnan avulla. Kuuntelijan on tärkeä oppia kuuntelemaan toiminnan kieltä. (Vilén ym. 2008, 286.)

Toiminnalliset menetelmät perustuvat usein vähemmän puhumiseen ja enemmän toimintaan. Toiminnallisten menetelmien avulla voidaan käsitellä vaikeita asioita ja saada niihin uusia näkökulmia. Parhaimmillaan toiminnallisten menetelmien avulla voidaan tukea nuoren minäkuvaa ja itsetuntoa. (Sosiaaliportti 2012b.) Toiminnallisten välineiden tarkoitus on pyrkiä lapsilähtöiseen ja voimavarakeskeiseen työotteeseen, jonka kautta lapsen oma kokemus saadaan näkyviin (Väliavaara 2004, 35).

Monella sijaishuollossa olevalla lapsella on rikkonainen kuva elämästään ja hänen on vaikeaa hahmottaa elämänsä kokonaisuutta. Lapsen käsitys itsestään voi myös olla negatiivinen tai ristiriitainen. Tärkeää nuorelle on saada hahmottaa oman kokemuksensa ja uudenlaisen ymmärryksen avulla omaa elämäntarinaansa, kokemuksiaan, tietää entistä perusteellisemmin huostaanoton syyt, tuntea elämänvaiheensa ja hyväksyä oma elämänsä ja itsensä. (Niemelä 2005, 70.) Erilaisten menetelmien ja työvälineiden hyviä puolia ovat, että ne auttavat hahmottamaan nuoren tilannetta, selittämään asioita, ymmärtämään, jäsentä-

mään ja raportoimaan. Ne voivat myös toimia muistilistoina ja auttavat ottamaan esille myös elämän vaikeita asioita. (Kaikko & Friis 2009, 87.)

Lasten kanssa työskentelyn tukena tarvitaan hänen osallisuutensa mahdollistavia toiminnallisia tukimuotoja kuten kahdenkeskistä työskentelyä ja lapsilähtöisiä välineitä. Taide ja leikinomaisuus aktivoivat lapsen mieltä ja välineen avulla voidaan päästä syvemmälle, lähemmäs lapsen omaa kokemusmaailmaa. Toiminnallisten välineiden käytössä keskeisintä on niiden pohjalta syntyvä aito ja luottamuksellinen vuorovaikutus ja lapsen kertomuksen kuuleminen. Menetelmien ja välineiden käyttöön tarvitaan työntekijä, joka on sisäistänyt niiden merkityksen ja on motivoitunut niiden käyttöön. (Välivaara 2004, 20.) Lapsen kanssa tehtävän työskentelyn tulee kulkea lapsen ehdoilla ja parhaimmillaan siinä aikuisen aito kiinnostus välittyy lapselle. Lapsi on herkkä vaistoamaan, onko aikuinen emotionaalisesti läsnä ja osaako hän asettua lapsen asemaan hyväksyvästi. (Bardy & Känkänen 2005, 111.)

Toiminnalliseen työskentelyyn lapsen kanssa liittyy aina tavoite. Työskentelyn tulisi olla suunnitelmallista lastensuojeluprosessin alusta loppuun. Erilaisten välineiden avulla tavoitellaan avointa vuoropuhelua ja luottamuksellista vuorovaikutussuhdetta lapsen kanssa. Toiminnallisten välineiden hyötynä on se, että ne voivat vapauttaa lapsen energiaa, joka voi olla sitoutunut tunteiden tukahduttamiseen. Välineet voivat auttaa lasta pukemaan ajatuksensa ja kokemuksensa sanoiksi ja toimia peilinä hänen kokemuksilleen. Työskentelyn ohessa lastenkodin työntekijän tulee havainnoida lasta, nähdä hänen voimavaransa ja vahvistaa lasta. (Välivaara 2004, 35.) Perusedellytys prosessiin on, että työntekijä uskoo lapsen kehittymisen mahdollisuuksiin, on valmis sitoutumaan prosessiin ja tuntee lapsen kehitystason ja ominaisuudet. Työntekijän oma persoonallisuus on hänen tärkein työvälineensä, joten hänen on uskallettava heittäytyä täysipainoisesti mukaan prosessiin. (Laine 2005, 49.)

Toiminnallisten menetelmien avulla lapselle voidaan opettaa tunnetaitoja, sosiaalisuutta ja keinoja selviytyä vaikeista tilanteista (Välivaara 2000, 36). Uudet työmenetelmät voivat haastaa työyhteisön rutiineja ja arjen käytäntöjä. Parhaimmillaan hyvät työmenetelmät voivat tukea sijaishuollon hoitoa ja sen tavoit-

teita. (Timonen-Kallio 2009, 12.) Kansainvälisesti on saatu hyviä kokemuksia toiminnallisesta työskentelystä lasten kanssa. Toiminnan avulla on voitu ehkäistä lapsen emotionaalisten ja sosiaalisten ongelmien syveneminen ja lapsen yleinen hyvinvointi on lisääntynyt. (Välivaara 2004, 21.)

5.2 Lastensuojelussa käytettyjä menetelmiä ja työvälineitä

Toiminnallisuus ja yhdessä tekeminen innostavat lasta ja nuorta ilmaisemaan itseään itselleen ominaisella tavalla. Asioiden näkyväksi tekeminen auttaa lasta ja nuorta ymmärtämään ajatuksiaan, tunteitaan, motiivejaan, tapojaan ja tekojaan. (Pesäpuu ry 2012.) Sopivaa työvälinettä tai menetelmää valittaessa työntekijän tulee pohtia työnsä tavoitetta ja sitä, miksi juuri nyt olisi hyvä käyttää juuri tätä välinettä, miten se auttaisi työntekijää ja asiakasta eteenpäin. Työntekijän on tärkeää huomioida menetelmän taustateoria, sen vahvuudet ja heikkoudet ja perehtyä menetelmän käyttöön. Tärkeää on huomioida myös, mitä seurauksia välineen käytöstä on sekä palaute ja jälkikäsitely. (Kaikko & Friis 2009, 80.)

Menetelmää ja lähestymistapaa pohdittaessa on otettava huomioon, edellyttääkö menetelmä asiakkaalta jonkinlaista verbaalista kyvykkyyttä. Jos lapsi tai nuori ei sellaista omaa, tulee se huomioida valitsemalla toiminnallisempi lähestymistapa. (Kaikko & Friis 2009, 81.) Nuoret osaavat usein ilmaista itseään helpommin symbolisesti. Toiminnallisuuteen voi lisätä luovaa toimintaa, kuten esimerkiksi musiikkiin voi lisätä tanssia, näyttelemistä, kirjoittamista, sanoitusten tekemistä, piirtämistä tai maalaamista. (Vilén ym. 2008, 295.)

Lastensuojelussa on toteutettu erilaisia hankkeita, käytetty paljon erilaisia toiminnallisia menetelmiä ja välineitä, joiden avulla voidaan tukea lapsen itseilmaisua ja vuorovaikutusta. Työmenetelmien käyttöä on myös alettu edellyttää sosiaalityön työntekijöiltä. Erilaiset toiminnalliset ja käytäntöpohjaiset kehittämishankkeet ovat tuoneet lisää vaihtoehtoja lastensuojelun menetelmävalikoi-
maan ja myös työntekijät ovat olleet halukkaita työnsä kehittämiseen. Toiminnallinen sosiaalityö on tullut pysyvästi perinteisen keskustelevan sosiaalityön rinnalle. (Timonen-Kallio 2009, 8.)

Elämäntarinatyöskentely

Lasten ja nuorten kerronta itsestään ja elämästään on keskeistä lastensuojelussa. Varsinkin sijoitettujen lasten kanssa elämänkerrallinen tarinatyöskentely on hoidon ja kuntoutuksen kannalta olennainen tekijä. Elämäntarinatyöskentely on osa suurempaa kokonaisuutta, jossa käytetään monia erilaisia menetelmiä. Keskeistä on, että lapsi tarkastelee kokemuksiaan ja sitä, miten ne sijoittuvat hänen elämäänsä. (Barkman 2009, 241.) Lapsi saa myös kokemuksen, että hän on arvokas ihminen – hänen tarinansa on tärkeä ja häntä kuunnellaan huolella. (Bardy & Känkänen 2004, 107.)

Lastenkodin ohjaajan tehtävänä on antaa lapselle tilaa ja työkaluja, joiden avulla lapsi voisi harjaantua ilmaisemaan omia kokemuksiaan. Lapsen käsitellessä tunteitaan ja kokemuksiaan myös hänen valmiutensa oman elämänsä valintoihin kasvavat. Ymmärretyksi ja nähdyksi tuleminen on lapsen psyykkisen kasvun ja kehityksen edellytys. Sijoitettu lapsi joutuu niin sanotusti identiteetin rakennuskurssille, jotta hän löytäisi elämässään uudelleen jatkuvuutta. (Barkman 2009, 242.) Elämäntarinantarinatyöskentely etenee lapsen tahdissa. Työskentelyssä voidaan esimerkiksi aloittaa nykyisyydestä ja edetä sieltä menneeseen. Tärkeää on kuitenkin palauttaa lapsi nykyisyyteen kun hänen menneisyydestään on ollut paljon puhetta. (Bardy & Känkänen 2005, 108–109.)

Identiteettityön keinoin nuori hahmottaa omaa elämänkertaansa ja siihen liittyviä tunteitaan. Keskeistä työskentelyssä on koota nuoren elämä yhtenäiseksi ja aikamääräiseksi tarinaksi. Usein työntekijä joutuukin etsimään puuttuvia paloja nuoren tarinaan esimerkiksi nuorta koskevista asiakirjoista. (Barkman 2009, 242–243.) Nuoren menneisyyden hahmottamisen keinoja ovat nuoren oman puheen ja muistojen kuuleminen, elämänjanan kokoaminen, valokuvat, matkat entisille kasvupaikoille, puuttuvien tietojen hankinta ja niiden yhteen kokoaminen esimerkiksi elämänpöytäkirjaan. Tärkeitä ovat myös tulevaisuudennäkymät, tieto siitä, miten elämä jatkuu. (Niemelä 2005, 71.)

Menetelmien lisäksi elämäntarinatyöskentelyn tukena voidaan käyttää erilaisia toiminnallisia välineitä. Sopivia työvälineitä ovat esimerkiksi paljon lastensuojelussa käytetyt Minun kirjani ja Umbrella – työkirja. Molemmissa välineissä tar-

koituksena on koota lapselle omaa kirjaa, joka sisältää erilaisia osa-alueita ja aiheita hänen elämästään. Tarkoituksena on havainnoillistaa lapselle hänen kokemuksiaan ja muodostaa hänelle yhtenäisempi kuva omasta elämästään. Barkman (2009, 244) kertoo myös tunne- ja vahvuuskorttien olevan hyvä elämäntarinyöskentelyn väline. Lisäksi muita helposti saatavissa olevia ”välineitä” ovat lehdestä leikatut kuvat, valokuvat, lapsen dokumentit sekä lapsen kokemuksia koskettavat sadut ja tarinat.

Taidelähtöiset menetelmät

Lastensuojelussa taidelähtöisten menetelmien tarve on ollut kasvava (Sosiaaliportti 2012b). Taide tarjoaa avoimen ja luvallisen suhteen kokemukselliseen, aisteihin ja tunteisiin, intuitiivisuuteen, alitajuiseen ja vapaaseen assosiativisuuteen (Barkman 2005, 272). Taidetta voidaan käyttää apuna vuorovaikutuksen rakentamisessa. Taide on jokaiselle henkilökohtainen ja vuorovaikutustilanteissa ainutlaatuinen. (Kuukasjärvi ym. 2011, 5.) Taidelähtöisessä työskentelyssä asiakas voi rohkaistua yhdistämään sosiaalisia ja henkilökohtaisia kehitystehtäviään. Taiteen avulla voidaan saada esiin, mikä kullekin henkilölle merkityksellistä ja voimaannuttavaa. (THL 2012b.)

Taidelähtöiset menetelmät antavat mahdollisuuden suojaan ja turvaan. Taiteellinen työskentely voi antaa lapselle symbolisen etäisyyden, jonka turvin hän voi tuoda esiin asioita, joille on vaikeaa antaa sanoja tai muotoa. Työskentelyn kautta lapsi voi vahvistaa omaa itsetuntemustaan ja oman elämän tietoisuuttaan. Taiteen avulla voidaan tukea myös lapsen sosiaalista kasvua ja oppimista. (THL 2012b.) Taidelähtöisiä menetelmiä voidaan käyttää lastensuojelussa erityisesti tiedon ja ymmärryksen syventämisessä (Sosiaaliportti 2012b).

Lastensuojelussa käytettyjä taidelähtöisiä menetelmiä ovat esimerkiksi voimauttava valokuva, luova tanssi, musiikki, runot, Selfstory – elämäntarinamenetelmä ja sadut. (Kuukasjärvi ym. 2011.) Lapsen tunne-elämää voidaan rikastaa ottamalla eri aistit monipuoliseen käyttöön (Sosiaaliportti 2012b). Taidelähtöinen työskentely on omalla tavallaan tunnetyötä. Esimerkiksi musiikki voi herättää ihmisessä vahvojakin tunne-elämyksiä ja musiikki voi myös muuttaa vallitsevan tunne-elämyksen toisenlaiseksi. Taiteen kautta voidaan saada positiivisia tun-

ne-elämyksiä, joilla on ihmistä tervehdyttävä vaikutus. (Kuukasjärvi ym. 2011, 41.)

Pesäpuun toiminnalliset välineet

Lastensuojelussa ehkä tunnetuimpia toiminnallisia välineitä ovat lastensuojelun erityisosaamisen keskuksen Pesäpuu ry:n toiminnalliset välineet. Pesäpuun toiminnan tavoitteena on kehittää laadukasta ja suunnitelmallista lastensuojelutyötä. Järjestö korostaa lastensuojelussa olevien lasten ja erityisesti sijoitettujen lasten kanssa tehtävää työtä. Pesäpuu tuottaa konkreettisia työvälineitä lastensuojelutyöhön. (Pesäpuu ry 2012.)

Lastensuojelussa olevat lapset ja nuoret ovat olleet mukana Pesäpuun toiminnallisten välineiden kehittämistyössä. Toiminnalliset välineet on kehitetty lasten etua ajatellen. (Pesäpuu ry 2012.) Pesäpuun toiminnalliset menetelmät ja välineet kantavat nimeä Lupaus lapselle. Toiminnallisten välineiden tarkoitus on pyrkiä lapsilähtöiseen ja voimavarakeskeiseen työotteeseen, jonka avulla saadaan lapsen oma kokemus esiin. (Välivaara 2004, 35.)

Lupaus lapselle – välineet soveltuvat virkistys-, opetus-, kasvatus- ja terapiakäyttöön lasten ja nuorten sekä heidän vanhempiensa kanssa (Välivaara 2004, 36). Pesäpuun toiminnallisiin välineisiin kuuluvat erilaiset julkaisut, korttisarjat, pelit, tehtäväarkit, leikkivälineet ja kirjat (Pesäpuu ry 2012). Välivaara (2004, 48–49) mainitsee esimerkkinä tunnesäätilakartan, tunnepyörän, tunnepantomiiimikortit, vahvuuskortit, valovoimapelin, satukirjat, työkirjat, nallekortit ja väittämäkortit. Välineitä ovat hankkineet erilaiset sosiaali- ja terveystieteiden organisaatiot, järjestöt sekä seurakunnat. Lisäksi tuotteita hankkivat sijaisperheet ja yksityiset henkilöt.

6 KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTTAMINEN

6.1 Kehittämishankkeen kuvaus

Ammattikorkeakouluissa toteutuva käytännönläheinen hanketoiminta mahdollistaa uudenlaisen tiedontuotannon (Vanhanen-Nuutinen & Lambert 2005, 107). Toiminnallinen opinnäytetyö on usein työelämään tehtävä kehittämishanke, jonka tehtävänä on tavoitella ammatillisessa kentässä toiminnan ohjeistamista, opastamista, toiminnan järjestämistä tai järjeistämistä. Kehittämishankkeessa voi olla kyse esimerkiksi jonkin produktin valmistamisesta. Lopullisena tuotoksena on konkreettinen tuote, kuten kirja, ohjeistus, portfolio, messu- tai esittelyosasto tai tapahtuma. (Vilka & Airaksinen 2003, 9, 51.) Opinnäytetyöni on työelämläheisesti toteutettu kehittämishanke, jonka tarkoituksena oli tuottaa Tunnetaidot – menetelmäkansio ohjaajan työvälineeksi sijaishuollon yksikköön Villa Auraan.

Kehittämistoiminta on perinteisesti lineaarisesti etenevää, suunnitelmallista toimintaa. Kehittäminen on rajattu ja organisoitu prosessi, joka etenee suunnittelusta toteutukseen ja arviointiin. Kehittämistoiminnan ensisijaisena tavoitteena on usein jonkin aineellisen tai aineettoman tuotteen kehittäminen. (Toikko & Rantanen 2009, 57–61). Vanhanen-Nuutinen & Lambert (2005, 105) korostavat kehittämishankkeiden tutkimuksellista luonnetta, jonka ehtona on projektin huolellinen dokumentointi, prosessin jäsentäminen ja teoreettisen viitekehyksen määrittäminen.

Kehittämishanke edellyttää ammattitaitoa ja osaamista eikä kehittäminen ole mahdollista ilman analyttistä ja systemaattista työskentelyä. Kehittämishanke on toimintaa, jolla on omat erityiset menetelmänsä ja aineiston keruutapansa. Kehittämishankkeessa tutkimuksellisuus tulee toiminnasta, joka pyritään representoimaan uskottavasti. Tätä kautta voidaan päästä vakuuttavaan kehittämishankkeen argumentaatioon. (Vanhanen-Nuutinen & Lambert 2005, 108.)

Oma kehittämishankkeeni lähti kunnolla käyntiin huhtikuussa 2012. Ryhdyin suunnittelemaan kehittämistyöni eri vaiheita ja pidin siitä lähtien myös päiväkirjaa suunnitelmieni etenemisestä. Päiväkirjan avulla pyrin selventämään opinnäytetyöhöni liittyviä ajatuksia ja kirjaamaan ylös ideoita ja vaihtoehtoja. Koska opinnäytetyöni aihe oli alun perin oma ideani, erityisen tärkeää oli saada aihe tutuksi myös Villa Auran työyhteisölle. Päätin osallistavani työntekijät kehittämishankkeeseen haastatteleamalla heitä ryhmissä aiheeseen liittyen. Ennen haastatteluja esittelin opinnäytetyöni aiheen ja kehittämishankkeeni työntekijöille tiimipalaverissa. Työntekijät olivat kiinnostuneita työstäni ja joidenkin heidän kanssaan kävinkin jo syvällisempää keskustelua aiheesta.

Osallistamisen ulottuvuuksia ovat muun muassa yhteisen tulkinnan muodostaminen, omakohtainen pohdinta, oma motivoituminen ja sitoutuminen. Työntekijä voi motivoitua ja sitoutua kehittämistyöhön, jos hän kokee, että hänen sanomallaan on merkitystä. Tärkeää on työntekijöiden kehittymishalukkuus ja että työntekijät kokevat henkilökohtaista hyötyä ja innostusta aiheesta. (Sarala 2000, 33–34.) Kehittämishankkeen aiheen ajankohtaisuus Villa Aurassa mahdollisti työntekijöiden mielenkiinnon aihetta kohtaan.

Keskusteltuani Villa Auran palveluesimiehen ja vastaavan ohjaajan kanssa kehittämishankkeen aiheen rajauksesta ja kehittämisprosessin eri vaiheista, kirjoitimme ja allekirjoitimme toimeksiantosopimuksen. Aloin jo alusta alkaen hahmottamaan opinnäytetyöni tietoperustaa ja teoreettista viitekehystä. Kun aiheeni oli rajattu, pohdin mitkä asiat ja teorit ovat olennaisimpia opinnäytetyössäni. Lainasin useita lastensuojelun sijaishuoltoon sekä tunnekasvatukseen liittyviä teoksia ja aloin rakentaa alustavaa opinnäytetyöni sisällysluetteloa. Aluksi pitkän sisällysluetteloni asiat alkoivat hiljalleen sitoutua yhteen ja sain kolme tietoperustakappaletta.

Pohdin kehittämisprosessini alussa, miten keräisin työhöni aineistoa. Haastattelisin Villa Auran työntekijöitä, jotta saisin heidät mukaan kehittämisprosessiin ja saisin heiltä kokemuksia ja käytännön tietoa. Halusin työhöni myös asiantuntijan näkökulman ja tiedustelin Villa Auran vastaavalta ohjaajalta, olisiko mahdollista

haastatella heidän konsultoivaa lastenpsykiatria. Vastaava ohjaaja tiedusteli puolestani asiaa ja lastenpsykiatri suostui mielellään haastateltavakseni.

Huhtikuussa 2012 sovin vastaavan ohjaajan kanssa työntekijöiden ja lastenpsykiatriin haastattelupäivistä, jotka sijoittuivat muutaman viikon päähän. Seuraavaksi aloinkin suunnittelemaan ryhmä- ja yksilöhaastatteluja. Vein viikkoa ennen työntekijöiden ryhmähaastattelua tekemäni teemahaastattelurungon esille ohjaajien toimistoon, jotta työntekijät voisivat valmistautua ja virittyä paremmin aiheeseen haastattelua varten.

Opinnäytetyötäni varten tutustuin Turvataitoja lapsille -teokseen (2005), jonka tuottamisessa on ollut mukana erään Turun erityiskoulun opettaja. Turvataitoja lapsille - ohjelma sisältää turvataitokasvatusta ja muun muassa tunnekasvatus osuuden sekä siihen liittyviä harjoituksia. Eräs Villa Auran työntekijöistä tunsikin kyseisen opettajan ja oli kerran hänet tavatessaan kertonut minun opinnäytetyöni aiheesta. Erityisopettaja oli kiinnostunut tekemästäni opinnäytetyöstä ja pyysi minun ottavan häneen yhteyttä asian tiimoilta. Asian kuultuani otinkin erityisopettajaan yhteyttä ja sovimme haastatteluajan toukokuun 2012 loppuun.

6.2 Kehittämismenetelmät

Kehittämishankkeessa on hyödynnetty kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä. Keskeistä laadullisessa tutkimuksessa on todellisuuden ja siitä saatavan tiedon subjektiivisen luonteen korostaminen. Laadullisessa tutkimuksessa tarkastellaan yksittäisiä tapauksia ja oleellista on osallistuvien henkilöiden näkökulman korostaminen ja tutkijan vuorovaikutus. Laadullisen tutkimuksen tehtävänä on antaa teoreettisesti mielekäs tulkinta tutkimuksen kohteesta. (Puusa & Juuti 2011, 47–48.) Kananen (2010, 41–43) kuvaa kvalitatiivisen tutkimuksen soveltuvan parhaiten kyseeseen, kun halutaan saada ilmiöstä syvällisempi näkemys, luoda uusia teorioita tai hyvä kuvaus. Tämän ajattelin sopivan kehittämishankkeeni aineistonkeräämisen kriteeriksi, sillä halusin saada ihmisten mielipiteet ja ideat näkyviin ja kehittää niitä edelleen.

Tiedonkeruun menetelmänä pohdin teemahaastattelua. Hirsjärvi & Hurme (2000, 47–48) kertovat puolistrukturoidusta haastattelumenetelmästä, jota he kutsuvat teoksessaan teemahaastatteluksi. Teemahaastattelussa haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, joista keskustellaan. Teemahaastattelun pohja lähtee oletuksesta, että kaikkia yksilön kokemuksia, ajatuksia ja tunteita voidaan tulkita tällä menetelmällä ja korostetaan haastateltavien elämysmaailmaa ja heidän määritelmiään. Teemahaastattelu nimensä mukaisesti etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Tämä antaa haastattelulle tilaa ja vapautta ja antaa haastateltavien ajatuksille kuuluvuutta. Teemahaastattelu ei ota kantaa haastattelukertojen määrään tai siihen, kuinka syvällisesti asioita käsitellään.

Teemahaastattelu tuntui sopivalta kehittämismenetelmältä. Vahvistettuani ajatuksen teemahaastattelusta, ryhdyin pohtimaan haastattelun muotoa. Teemahaastattelu voidaan toteuttaa yksilöhaastatteluna tai ryhmähaastatteluna (Kananen 2010, 52). Päädyin työntekijöiden ryhmähaastatteluun ajankäytön ja monipuolisen, mahdollisesti ideoivan keskustelun vuoksi. Ryhmähaastattelua voidaan pitää vapaamuotoisena keskusteluna. Osanottajat voivat kommentoida spontaanisti, tehdä huomioita ja tuottaa monipuolista tietoa käsiteltävästä asiasta. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 61.) Haastattelijalla täytyy olla kykyä ohjata haastattelua niin, että kaikkien mielipiteet ja ajatukset tulevat esiin ja heillä on samat mahdollisuudet osallistumiseen (Kananen 2010, 53).

Haastavana ryhmähaastattelussa voidaan pitää keskustelujen purkamista ja analyysin tekoa tallenteista (Hirsjärvi & Hurme 2000, 3). Harkitsin aluksi nauhoittavani kaikki haastatteluni. Vilkan & Airaksisen (2003, 57–58) mukaan toiminnallisessa opinnäytetyössä tutkimusaineiston analysointia ei tarvitse tehdä yhtä tarkasti ja järjestelmällisesti kuin tutkimuksellisissa opinnäytetöissä. Tulin siihen tulokseen, että käytän ainoastaan kevyitä muistiinpanoja, sillä haastatteluissa kysyväni asiat olivat hyvin konkreettisia ja muistiinpanot riittäisivät niiden tietojen tallentamiseen. Haastatteluaineistoa ei myöskään tarvinnut enempää analysoida.

Kehittämishankkeen aikana tein pitkän sijaisuuden Villa Aurassa. Koen hyötyneeni siitä paljon opinnäytetyöni kannalta, sillä opin tuntemaan asiakasryhmän paremmin. Työni kautta pystyin myös toteuttamaan kokeilevaa toimintaa menetelmäkansiotani varten. Kokeileva toiminta on kehittämismenetelmä, jonka tarkoitus on selvittää, miten hyvin jokin palvelu toimii käytännössä. Kokeilevan toiminnan avulla avainhenkilöitä voidaan myös osallistaa kehittämisprosessiin. Kokeileva toiminta voi olla myös kokeilutoiminnan viemistä käyttäjien ja toimijoiden aitoon toimintaympäristöön. Tällöin käyttäjät ja toimijat kokeilevat kehitettävää asiaa, palvelua tai tuotetta käytännössä. Käytännön kokeilut ovat konkreettisia kokeiluja ja osallistujan ei aina tarvitse reflektoida tai analysoida saamaansa palautetta – välitön kokemus ja sen mukainen palaute on merkityksellistä. (Toikko & Rantanen 2009, 99–100.)

Kokeilevassa toiminnassa käytin työvälineinä muun muassa Pesäpuun Valovoimapeliä, Tunne Tyypit – kortteja ja Umbrella – työkirjaa. Lisäksi kokeilin käytännössä menetelmiä, joita olin kerännyt Tunnetaidot – menetelmäkansiota varten. Konkreettisen tekemisen ja kokeilun kautta osasin todeta, mitkä menetelmät olivat hyviä ja mitä tuli vielä kehittää. Tässä vaiheessa osaa menetelmistä sovelsin sekä muokkasinkin helpommin ymmärrettäviksi ja selkeämmin luettaviksi.

6.3 Haastattelujen tulokset

Villa Auran työntekijät ovat oman työnsä ammattilaisia ja tuntevat kohderyhmän parhaiten. Ryhmähaastatteluilla halusinkin kartoittaa heidän näkemyksiään hyvistä menetelmistä ja ajankohtaisista aiheista, joita olisi hyvä sisällyttää kansioon. Lisäksi halusin kuulla heidän toiveitaan ja mahdollisia ehdotuksiaan kansiota varten. Haastattelun teemoja pohtiessa tärkeää oli ottaa huomioon kolme päätoimintoa: kysymysten suunnittelu, kysymysten teko ja kysymysvastaussuhteen miettiminen. Haastattelijan tulee kiinnittää huomiota myös kysymysten, teemojen esittämisjärjestykseen. (Moilanen 1995, 40–41.) Teema-haastattelurunkoja tehdessäni halusin alkuun alustuksen, kysyä ohjaajilta miten he käsittävät tunnetaidot ja millaisina tunteet lastenkodissa näkyvät. Teema-

haastattelun tekniikka eteneekin yleensä yleisestä yksityiseen (Kananen 2010, 55). Aiheen avaaminen ohjasi ohjaajien ajattelua paremmin tunnetyöskentelyn menetelmiin.

Ensimmäinen työntekijöiden ryhmähaastattelu (Liite 1) oli toisen osaston viidelle ohjaajalle. Aloitin haastattelun esittelemällä uudelleen opinnäytetyöni aiheen ja kertomalla sen merkityksestä ja tavoitteista. Haastatteluni ajankohta oli sinä-lään hieman haastava, sillä ohjaajat olivat olleet juuri haastattelua ennen kahden tunnin mittaisessa viikkopalaverissa ja iltapäivällä lapset alkoivat saapua koulusta kotiin kulkien neuvotteluhuoneen ohitse. Näihin olosuhteisiin nähden keskustelu kuitenkin sujui hyvin ja sain haastattelusta tärkeää tietoa.

Ensimmäisessä ryhmähaastattelussa ohjaajat toivat hyvin esiin sen, millä tavoin tunteet näkyvät erityislastenkodin arjessa. Ohjaajat kuvailivat lapsien tunneilmaisujen menevän usein ääripäästä toiseen. Heidän mukaansa niin lasten ilon kuin surun ja vihankin tunteet menevät yli, eikä heillä usein ole niin sanottua neutraalia keskivaihetta tunteissaan. Ohjaajat korostivat sitä, kuinka tärkeää ohjaajien on opettaa lapsille oikeanlaista tunneilmaisua sekä näyttää myös omia tunteitaan kuitenkaan lähtemättä liikaa mukaan lapsen tunteisiin. Ohjaajat toivat haastattelussa myös esille sen, kuinka lasten vaikeat tunteet johtavat toisinaan haastaviin tilanteisiin ja joskus lapset tarvitsevat ohjaajien tukea rauhoittumisessa. Ohjaajien mukaan tällaisissa tilanteissa myös he käyvät läpi vaikeita tunteita kuten syyllisyyttä.

Kysyessäni ohjaajilta heidän käyttämistään työmenetelmistä, he kertoivat niitä olleen vähän. Ohjaajat kertoivat menetelmien olleen esimerkiksi tunteista kirjoittaminen ja rauhoittuminen tai rentoutuminen painopeiton alla. Ohjaajat olivat kiinnostuneita käyttämään menetelmiä, joissa voisi käyttää musiikkia keinona tunneilmaisussa. Eräs ohjaajista ehdotti harjoitusta, jossa nuori voisi näyttää kuvasta, missä erilaiset tunteet tuntuvat. Ohjaajat pitivät valokuvausta ja taidelähtöisiä menetelmiä myös hyvinä menetelminä nuorten kanssa. Ohjaajat olivat myös kiinnostuneita erilaisista tunnekorteista, joita he voisivat nuorten kanssa käyttää. Ohjaajat toivoivat kansioon erikestoisia harjoituksia ja erityisesti kestoltaan sellaisia, joihin nuori kykenisi keskittymään. Työntekijät ajattelivat voivansa

käyttää Tunnetaidot - menetelmäkansiota ohjaajahetkissä ja sovituisia, suunnitelluissa hetkissä nuorten kanssa. Ohjaajat toivoivat myös, että kansiota voisi käyttää niin sanotusti spontaanisti, kun ohjaaja havaitsee nuorella olevan tunteet pinnassa.

Toisen ryhmähaastattelun toteutin toisella lastensuojelun osastolla. Ryhmähaastattelu oli jokseenkin erilainen, sillä läsnä oli vain kaksi ohjaajaa aamuvuoron työntekijöiden ehdittyä lähteä jo kotiin. Saimme kuitenkin ohjaajien kanssa keskustella rauhassa eikä meille tullut lainkaan keskeytyksiä. Ohjaajat ilmaisivat selkeästi kiinnostusta aiheittani kohtaan ja kertoivat heillä olevan mielenkiintoa tutustua erilaisiin toiminnallisiin menetelmiin. Ohjaajat kertoivat käyttävänsä nuorten kanssa useissa tilanteissa menetelmänä keskustelua, mutta se ei tunnu heistä aina riittävän eikä asioiden olevan ymmärrettäviä molempien osapuolten välillä. Ohjaajat kokivat, että toiminnalliset menetelmät voisivat olla nuorten kanssa toimivampi ratkaisu.

Toisessa ryhmähaastattelussa tuli selkeästi esiin, kuinka kahden lastensuojeluosaston nuorten tunneilmaisut eroavat toisistaan. Toisen osaston ohjaajien mukaan nuorten tunteet näkyvät arjessa, mutta ilmaisussa olisi paljon kehittämisen varaa. Ohjaajat arvelivat, etteivät nuoret aina osaa tunnistaa omia tunteitaan eivätkä esimerkiksi määritellä vihan tai ilon tunteitaan, ja tämän vuoksi nuoret helposti vetäytyvät itseensä. Ohjaajat kertoivat reagoivansa nuoren pahaan oloon puhumalla, jolla tilanteita selvitetään. Ohjaajien mukaan nuoret eivät usein osaa hakea pahaan oloonsa apua ohjaajilta.

Ohjaajat kokivat voivansa käyttää Tunnetaidot – menetelmäkansiota työssään silloin, kun he huomaavat nuorella olevan paha olla tai tunteet pinnassa. He myös arvioivat menetelmäkansion olevan hyvä työväline ohjaajahetkiin. Ohjaajat painottivat minulle haastattelussa erityisesti sitä, että ottaisin harjoituksissa huomioon erityisnuoren näkökulman ja näin harjoitusten helposti ymmärrettävyyden. Haastattelujen päätyttyä sovimme työntekijöiden kanssa keskusteluvamme opinnäytetyöstäni pitkin kesää ja he kehottivat minua myös pyytämään heiltä apua ja vinkkejä opinnäytetyön tekoon.

Ryhmähaastattelujen lisäksi tein kaksi asiantuntijahaastattelua: lastenpsykiatrin (Liite 2) ja erityisopettajan (Liite 3) haastattelut. Kehittämishankkeessa tietoa voidaan kerätä haastatteleamalla asiantuntijoita ja ajatella tätä konsultaationa. Näin ollen haastatteluaineistoa voidaan käyttää opinnäytetyössä lähdeaineistona eli päättelyn ja argumentoinnin tukena ja luomaan teoreettista syvyyttä aineistoon. Haastattelut, joissa kerätään tai tarkistetaan tietoa asiantuntijoilta, ovat myös konsultaatioita. (Vilkka & Airaksinen 2003, 57–58.) Päätin käyttää asiantuntijahaastatteluissani samaa menetelmää, teemahaastattelua, sillä halusin pitää haastattelut yhtenäisinä ja samantyyppisinä. Asiantuntijahaastattelujen teemahaastattelurungot muotoutuivat pitkälti hyvin samanlaisiksi kuin ryhmähaastattelujenkin.

Haastattelin Villa Auran konsultoivaa lastenpsykiatria. Hän toi esiin haastattelussa sen, kuinka erityisnuorilla saattaa olla vaikeuksia ymmärtää omia tunnereaktioitaan sekä heidän kehitykseensä liittyviä asioita. Erityisnuorilla myös tunteidenilmaisu saattaa olla haastavaa. Lastenpsykiatrin mukaan ohjaajat voisivat tukea nuorten tunnetaitoja omien tunnereaktioidensa käytöllä, peilaamisella ja hienovaraisuudella. Tärkeää ovat pienet arkiset asiat, toistuvuus ja hyväksytyksi tulemisen tunne. Menetelminä lastenpsykiatri suositteli musiikkia, taidelähtöisiä menetelmiä, mielikuvamatkoja, mindfulnessia sekä ajatusten ja tunteiden seuranta. Hän kehui myös kiukkukarttaa hyväksi menetelmäksi impulsiivisten ja aggressiivisten nuorten kanssa. Lastenpsykiatri painotti haastattelussa sitä, kuinka nuorten tunteita tai tunnetaitoja ei tule pitää itsestäänselvyytenä eikä niistä tehdä yleistyksiä. Koen saaneeni haastattelusta tärkeän näkökulman ja haastattelu vei työtäni eteenpäin niin, että sain uusia ideoita menetelmiin sekä osasin huomioida asiakasryhmäni erityisyyden paremmin menetelmiä työstäessäni.

Toukokuun lopussa kävin tutustumassa erääseen Turun erityiskouluun ja haastattelin siellä työskentelevää erityisopettajaa. Suunnittelemani teemahaastattelu muuntui haastattelun lomassa avoimeksi keskusteluksi. Keskustelimme erityisopettajan kanssa paljon asiakasryhmästä ja kuinka tunteet näkyvät heidän elämässään sekä koulumaailmassa. Erityisopettaja kertoi minulle esimerkkejä siitä,

miten koulussa harjoitellaan tunnetaitoja. Opettaja esitteli minulle Turvataitoja lapsille - materiaalia sekä antoi minulle kopion uudesta Turvataitoja nuorille (Aaltonen 2012) - materiaalista. Tämä oli minulle hyvin hyödyllinen materiaali menetelmäkansiotani varten ja siinä olevat harjoitukset antoivat minulle suuntaa omien menetelmieni suunnitteluun.

6.4 Kehittämishankkeen eteneminen

Kehittämishankkeen aikana kokosin yhteen tuotosta, Tunnetaidot - menetelmäkansiota. Keräsin yhteen erilaisia tunteisiin liittyviä harjoituksia ja menetelmiä. Teettämistäni haastatteluista olin saanut ideoita ja toiveita kansiota varten. Lisäksi luin paljon kirjallisuutta ja etsin menetelmiä ammattilehdistä sekä internetistä. Menetelmiä löytyi vaihtelevasti ja osaa löytämistäni menetelmistä ja lomakkeista muotoilin soveltuvammaksi kohderyhmälle. Muutamia harjoituksia kansioon myös itse pohdin ja kehitin. Kansiossa oli aluksi noin kymmenen menetelmää, jotka olivat osa täytettäviä lomakkeita ja taidelähtöisiä menetelmiä. Vilkan & Airaksisen (2003, 53) mukaan toiminnallisessa opinnäytetyössä erityisesti oppaita tai käsikirjoja tehdessä lähdekritiikki on tärkeää. Pohdinkin menetelmäkansiota valmistaessani tekijänoikeusasioita ja kirjoitin valmiisiin harjoituksiin ylös niiden lähteet.

Tarkoitukseni oli kesällä pitää niin sanottu välipalaveri Villa Aurassa ja esitellä ohjaajille löytämiäni menetelmiä ja kuulla heidän mielipiteitään niistä. Ohjaajat olivat kuitenkin vuorotellen kesälomalla ja osan ajasta paikalla oli vain kesäsijaisia. Kesä oli kiireistä aikaa lastenkodissa ja sopivaa palaveriaikaa ei onnistunut löytymään. Kävin kuitenkin kesällä useita keskusteluja eri ohjaajien kanssa opinnäytetyöstäni ja menetelmäkansion työstämisestä. Sain myös joiltain ohjaajista uusia ideoita menetelmiä varten.

Alkuperäisesti suunnitelmissani oli ollut myös kuvittaa tekemäni menetelmäkansio yhdessä lastenkodin nuorten kanssa. Ollessani koko kesän Villa Aurassa työntekijän roolissa aikani ei riittänyt tähän. Kokeilevan toiminnan kautta tein nuorten kanssa muutamia tunteidennimeämisen harjoituksia isoille kartongeille,

joita sain käyttää kansion kuvituksessa. Kuvasin nuorten tekemiä tunteet – pahveja ja kopioin kuvat koneelle. Muokkasin kuvankäsittelyohjelmalla kuvia, jotka tulostin ja sommittelin kansion kuvitukseksi.

Kehittämishankkeen loppuvaiheessa syyskuussa 2012 aloin kunnolla työstämään konkreettista menetelmäkansiota. Menetelmäkansiota valmistaessa täytyi pohtia monenlaisia ominaisuuksia. Ensinnäkin piti miettiä tuotoksen kokoa, sillä se vaikuttaisi typografian valintaan. Koko ja typografia sekä tekstinkoko ja paperinlaatu vaikuttavat kansion luettavuuteen. Halusin kansion myös erottuvan ja olevan persoonallisen näköinen. Muita ensisijaisia kriteerejä tuotokselle ovat käytettävyys kohderyhmässä ja käyttöympäristössä, asiasisällön sopivuus kohderyhmälle, tuotteen houkuttelevuus, informatiivisuus, selkeys ja johdonmukaisuus. (Vilka & Airaksinen 2003, 52–53.)

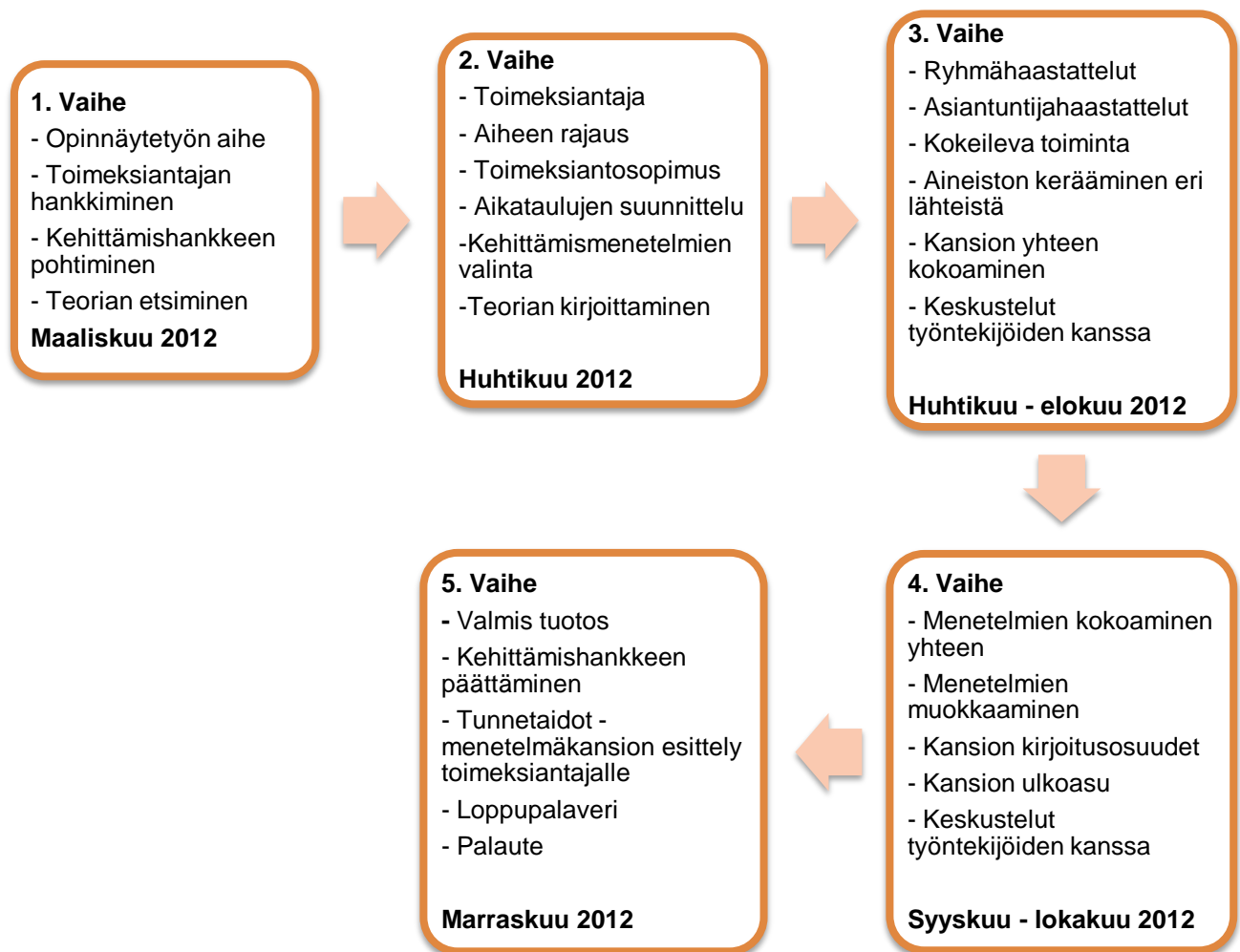
Kiinnitin huomiota menetelmäkansiota tehdessä kansion tekstiosuuksiin. Tärkeää tekstinmuodon kannalta on käyttää kohderyhmää puhuttelevaa ja tarkoituksenmukaista kirjoitustyyliä. Huomioon on otettava myös kohderyhmän ikä, asema ja tietämys aiheesta, tuotoksen käyttötarkoitus sekä erityisluonne. (Vilka & Airaksinen 2003, 129.) Kirjoitin menetelmäkansioon johdannon, joka toimii perusteena ja ajatuksena työlle. Lisäksi kirjoitin kansioon käyttöohjeen ohjaajille, jossa kerrotaan millä tavoin menetelmäkansiota voidaan käyttää.

Kun olin kirjoittanut menetelmäkansion tekstiosuudet, kerännyt ja muokannut harjoitukset koneella samantyyllisiksi ja tehnyt kansion kuvituksen, menetelmäkansio oli lopulta valmis. Lopullinen Tunnetaidot – menetelmäkansio sisältää taidelähtöisiä menetelmiä, narratiivisia menetelmiä ja erilaisia yleisiä harjoituksia. Kuten Villa Auran työntekijät toivoivat, kansion harjoitukset ovat eritasoisia ja kestoisia ja ohjaaja voi käydä niitä läpi nuoren kanssa yksitellen tai muodostaa kansion käytöstä nuorelle tunnetyöskentelyprosessin.

Kehittämishankkeilla tulee olla alun lisäksi myös loppu. Kehittämishankkeiden päättäminen on tärkeää, sillä hankkeen päättäminen mahdollistaa sen kokonaisuuden arvioinnin ja oppimisen sekä se on tarpeen myös sidosryhmien kannalta. (Sarala 2000, 57.) Esittelin valmiin Tunnetaidot – menetelmäkansion mar-

raskuun 2012 alussa Villa Auran työntekijöille. Jätin kansion viikoksi ohjaajille arvioitavaksi ja pyysin heitä kirjoittamaan kansion välissä olevaan palautepaperiin heidän ajatuksiaan, palautettaan ja kommenttejaan. Ohjaajat olivat antaneet kansiosta positiivista palautetta. Palautteessa tuotiin esiin kansion selkeys, hyvä sisältö sekä sen merkitys hyvänä työvälineenä.

Kuvio 1. Kehittämishankkeen prosessi.

7 POHDINTA

Tässä pohdintaosuudessa käsittelen arvioinnin näkökulmasta toiminnallisen opinnäytetyöni prosessia ja tuottamaani menetelmäkansiota. Oman opinnäytetyön prosessin arviointi on tärkeä osa opiskelijan oppimisprosessia (Vilkkä ja Airaksinen 2003, 154). Koen opinnäytetyöprosessini olleen pitkä, ajoittain melko haastava, mutta lopulta hyvin onnistunut prosessi.

Oma motivaationi kehittämishankkeessa on ollut hyvä. Motivaatiota edesauttoi se, että työn aihe oli alkuperäisesti oma ideani, itseäni kiinnostava ja siksi motivoiva. Toteutin kehittämishankkeen omalle työpaikalleni, mikä myös lisäsi mielenkiintoa opinnäytetyön tekoon. Lisäksi työyhteisön kiinnostus kehittämishanketta kohtaan lisäsi edelleen omaa innostusta tehdä ja toteuttaa työtä. Oli hyvin kannustavaa kuulla työntekijöiden odottavan menetelmäkansion valmistumista. Uskon, että jos työyhteisö ei olisi ollut noin kiinnostunut tekemästani työstä, niin kehittämishanketta olisi ollut haastava toteuttaa.

Kehittämismenetelminä ryhmä- ja asiantuntijahaastattelut ovat olleen hyvä tapa toimia. Tiedonkeruun menetelmänä ne olivat onnistuneita ja koen saaneeni niistä hyvää ja tarpeellista tietoa työtäni varten. Varsinkin asiantuntijahaastatteluisa tuntui siltä, että aika loppui kesken ja keskustelua olisi voinut jatkaa vielä pitkään. Hienoa olisi ollut, jos olisin voinut pitää vielä kolmannen työntekijöiden ryhmähaastattelun, jotta olisin saanut vielä enemmän työntekijöitä keskustelemaan ja ideoimaan yhdessä aiheesta. Kehittämishankkeen aikana kesällä kävin kuitenkin useita keskusteluja työntekijöiden kanssa aiheesta. Toivoin myös, että olisin voinut pitää kehittämisprosessin puolella välissä vielä yhteisen palaverin ja arvioinnin siihen mennessä kokoamastani aineistosta. Tämä ei kuitenkaan ollut kesän kiireen ja hektisyyden vuoksi mahdollista. Ollessani itse lastenkodin työntekijän roolissa koko kesän, olin itsekkin välillä hyvin väsynyt opinnäytetyön tekemiseen ja ajoittain ylimääräistä innostusta eikä aikaa kehittämishankkeelle löytynyt.

Haastattelujen lisäksi toteutin kehittämismenetelmänä kokeilevaa toimintaa. Hyödyin tästä kehittämismenetelmästä paljon, sillä konkreettinen työ asiakasryhmän kanssa antoi minulle ideoita ja osasin todeta, minkälaiset asiat toimivat ja mitkä eivät. Kokeilevan toiminnan kautta sain myös itse lisää varmuutta ammatillisesti ohjaajana ja varmuutta Tunnetaidot - menetelmäkansion merkityksestä. Kokeilevan toiminnan avulla sain työhöni tuloksia ja positiivista palautetta tunnetyöskentelystä. Itse koen tunnetyöskentelyn tukevan nuorten tietoisuutta omista tunteistaan ja auttavan niiden ilmaisussa.

Valmis Tunnetaidot - menetelmäkansio sisältää yhteensä 16 erilaista harjoitusta ja menetelmää. Olen melko tyytyväinen menetelmäkansion sisältöön ja koen löytäneeni kansioon sellaisia harjoituksia, joita Villa Auran työntekijät toivoivat. Työyhteisö toivoi eritasoisia, monipuolisia, helposti ymmärrettäviä ja toteutettavia menetelmiä. Koen päässeeni tähän tavoitteeseen ja löytäneeni nuoria hyödyttäviä menetelmiä. Olisin halunnut löytää kansioon vielä lisää niin sanottuja prosessimaisia, pitkäkestoisempiakin menetelmiä. Suurin osa kansion menetelmistä onkin tällä hetkellä melko lyhyitä ja helposti toteutettavia. Koen kansion olevan kuitenkin helposti käytettävä ja lähestyttävä.

Tunnetaidot – menetelmäkansion ulkoasuun olisin halunnut ehtiä panostamaan enemmän. Tarkoitukseni oli alun perin tehdä menetelmäkansion kuvituksesta eräänlainen työskentelyprosessi lastenkodin nuorten kanssa, mutta kiireisen kesän vuoksi siihen ei löytynyt aikaa. Kuvitus ja kansion ulkoasun suunnittelu olisi pitänyt aloittaa jo aikaisessa vaiheessa, mutta kehittämisprosessin muiden vaiheiden vuoksi havahduin siihen itsekkin vasta myöhäisessä vaiheessa. Koen saaneeni lyhyemmällä aikataululla ansiosta kuitenkin muista erottuvan ja sopivan persoonallisen näköisen. On hienoa, että nuorten kädenjälki näkyy kuvituksessa.

Tavoitteet niin menetelmäkansion laatimisen kuin tiedonkeruun osalta tuli saavutettua. Aikataulussa pysyminen oli ajoittain hieman haastavaa ja siinä tulikin hieman viivytyksiä. Tiiviillä työskentelyllä sain kuitenkin kirittyä takaisin suunniteltuun aikatauluun. Etunani oli myös se, että toimeksiantaja ei ollut sanellut minulle aikataulua vaan sain tehdä menetelmäkansion omassa tahdissani. Opinnäy-

tetyön etenemisen kannalta tärkeää oli Villa Auran työntekijöiden kiinnostus, kannustava asenne ja hyvä yhteistyö.

Pohdin kehittämishankkeen loputtua, että tulevaisuudessa, kun työntekijät ovat antaneet palautetta Tunnetaidot – menetelmäkansioista, sitä olisi mielenkiintoista kehittää edelleen. Aloin kehittämistyön loppuvaiheessa pohtia tuotokseni ideaa niin, että olisin voinut tehdä Tunnetaidot – menetelmäkansioista eräänlaisen tunnetyöskentelyn työkirjan, joka olisi tiiviisti osa lastenkodissa tehtävää identiteettityötä. Pohdin tuotosta siitä näkökulmasta, että työkirja olisi tietyllä tavalla strukturoitu, siinä olisi jaoteltu tehtävät tiettyyn järjestykseen prosessiksi, jolla edetään kirjan alusta loppuun. Työskentelyllä olisi nuoren kanssa tietty tavoite, joka olisi ennalta yhdessä sovittu. Tämä voi kuitenkin toimia ideana tulevaisuutta varten ja ajattelenkin oman työni olevan eräänlainen versio, jota voidaan kehittää edelleen.

Laaja perehtyminen kirjallisuuteen opinnäytetyöprosessin aikana on lisännyt omaa teoreettista tietoa. Henkilökohtainen oppimistavoitteeni olikin tutustua syvemmin aiheeseen sijoitettujen lasten tunne-elämästä ja kasvattaa näin omaa tietämystäni. Opinnäytetyöraporttia kirjoittaessa hain runsaasti tietoa erilaisista lähteistä ja opin myös tarkastelemaan niitä kriittisesti. Opinnäytetyöraportin kirjoittaminen on ollut pitkä prosessi ja koen oppineeni sen aikana tutkimusviestinnällisestä kirjoittamisesta. Koen opinnäytetyön tekemisen vahvistaneen myös omaa osaamistani työelämää varten. Kehittäessäni tuotosta pääsin toimimaan työkentällä ja kokeilemaan kehittämismenetelmiä sekä työmenetelmiä käytännössä. Opinnäytetyöni kautta sain lisää kokemusta ja osaamista toimia sosionomina ja lastensuojelun työntekijänä.

Koen menetelmäkansion tuottamisen olleen mielenkiintoinen ja sopivan haastava prosessi ja toivon siitä olevan tulevaisuudessa hyötyä lastenkodissa tehtävässä tunnetyössä. Palautin valmiin Tunnetaidot – menetelmäkansion Villa Auran marraskuun 2012 alussa arvioitavaksi. Sain positiivista palautetta työntekijöiltä heidän tutustuttuaan kansion sisältöön. Työntekijät kehuivat kansion selkeyttä ja sisältöä. Käytännön kokeilun palautetta en valitettavasti ehtinyt työntekijöiltä saamaan ennen opinnäytetyöni palautuspäivää. Toivon saavani mene-

telmäkansiosta palautetta vielä joidenkin kuukausien kuluttua, kun se on ollut kunnolla käytössä. Olen kaiken kaikkiaan tyytyväinen kehittämishankkeeseen, sen päättämiseen sekä lopputulokseen. Olen saanut Tunnetaidot – menetelmä-kansiosta myös välineen omaan työhöni.

LÄHTEET

- Aaltonen, J. 2012. Turvataitoja nuorille. Opas sukupuolisen häirinnän ja seksuaalisen väkivallan ehkäisyyn. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Aaltonen, S. & Heikkinen, A. 2009. Nuoret lastensuojelussa. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 165-176.
- Bardy, M. 2009. Tiedon punninta ja maailman asuttaminen. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 265-272.
- Bardy, M. & Känkänen, P. 2005. Omat ja muiden tarinat – ihmisyyttä vaalimassa. Helsinki: Stakes.
- Barkman, J. 2009. Lasten ja nuorten elämäntarinan äärellä. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 241-251.
- Beckett, C. 2003. Child protection. An introduction. London: SAGE publications.
- Cacciatore, R. 2009. Kapinakirja. Aggressiokasvattajan käsikirja – koululaisesta aikuiseksi. Helsinki: Väestöliitto.
- Cacciatore, R.; Kortenniemi-Poikela, E. & Huovinen, M. 2008. Miten tuen lapsen ja nuoren itsetuntoa. Juva: WS Bookwell Oy.
- Cross, M. 1998. Proud child, safer child. A handbook for parents and carers of disabled children. Lontoo: The women's press ltd.
- Gerhardt, S. 2007. Rakkaus ratkaisee. Varhaisen vuorovaikutuksen merkitys aivojen kehitykselle. Helsinki: Edita.
- Heino, T. 2009. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 52-75.
- Heino, T. 2009. Lastensuojelu – kehityskulkuja ja paikannuksia. Teoksessa Lammi-Taskula, J.; Karvonen, S. & Ahlström, S. (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 198-213.
- Hiitola, J. 2008. Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista. Helsinki: Stakes. Viitattu 1.6.2012.
<http://www.stakes.fi/verkkajulkaisut/tyopaperit/T21-2008-VERKKO.pdf>
- Himberg, L. & Jauhiainen, R. 1998. Suhteita – minä, me ja muut. Helsinki: Wsoy.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hughes, D. 2011. Kiintymyskeskeinen vanhemmuus – toimivuutta kasvatukseen. Tampere: PT-Kustannus.
- Isokorpi, T. 2004. Tunneoppia – parempaan vuorovaikutukseen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Jahnukainen, M.; Kekoni, T. & Pösö, T. 2004. Nuoruus ja koulukoti. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 43.
- Jahnukainen, M.; Pösö, T.; Kivirauma, J. & Heinonen, H. 2012. Erityisopetuksen ja lastensuojelun kehitys ja nykytila. Teoksessa Jahnukainen, M. (toim.) Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa. Tampere: Lastensuojelun keskusliitto. 15-54.

Jalovaara, E. 2005. Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa. Helsinki: Pilot-kustannus.

Kaikko, K. & Friis, L. 2009. Menetelmät lastensuojelun tukena. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus. 76-88.

Kananen, J. 2010. Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananoja, A.; Lähteinen, M. & Marjamäki, P. 2010. Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: Ps-kustannus.

Karppinen, S. 1999. Lapsen henkilökohtainen hoito ja huolenpito lastensuojelulaitoksessa: omahoitajamenetelmä. Teoksessa Tervonen-Arnkil, K. (toim.) Vaikeahoitoisten lasten ja nuorten hoitomenetelmiä lastensuojelulaitoksissa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 16. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Kemppinen, P. 2000. Lasten ja nuorten tunne-elämän häiriöt. Vantaa: Kannustusvalmennus Oy.

Kemppinen, P. 1997. Nuori minänsä vankina – osa 2. Vantaa: Kannustusvalmennus Oy.

Kerola, K.; Kujanpää, S. & Kallio, A. 2010. Tunteesta tunteeseen – ohjaajan opas. Opetushallitus. Viitattu 12.6.2012.
http://www.edu.fi/tunteesta_tunteeseen

Kerola, K. & Sipilä, A-K. 2007. Haastava käyttäytyminen – syitä ja muutoksen mahdollisuuksia. Oulu: Tervaväylän koulu.

Kontiola, P. 2008. Esipuhe suomenkieliseen laitokseen. Teoksessa Ross W. Greene. (toim.) Koulun hukkaamat lapset. Opas käytösongelmaisten lasten auttamiseksi. Alkuperäinen kustantaja New York: Scribner, Imprint of Simon & Schuster, Inc.

Kuukasjärvi, A.; Linnossuo, O. & Sutinen, J. 2011. Taidetyöskentely arjen näyttämöillä - Teoriaa, menetelmiä ja sovelluksia. Turku: Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 53.

Laakso, R. 2009. Arjen rutiinit ja yllätykset – etnografia lastenkotityöstä. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.

Laine, K. 2005. Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Lajunen, K.; Andell, M.; Jalava, L.; Kemppainen, K.; Pakkanen, M. & Ylenius-Lehtonen, M. 2005. Turvataitoja lapsille. Helsinki: Stakes.

Lankinen, M. 2011. Voimaneidot: opas tyttöjen oman voiman haltuunoton ja aggression hallinnan tukemiseen. Helsinki: Terapeda.

Lapsiasiavaltuutettu 2012. Lasten hyvinvointi - toteutuvatko puheet. Terve Kunta -päivät Helsingissä 24.1.2007. Lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aula. Viitattu 12.8.2012.
<http://www.lapsiasia.fi> > Nyt > Puheenvuorot > Puheet > 2007 > Lasten hyvinvointi - toteutuvatko puheet. Terve Kunta -päivät Helsingissä.

Lehto, A. 2011. Lastenkoti lasten kotina. Artikkelit lehdessä Pelastakaa lapset. 2/2011. 22-23.

McKinsey Crittenden, P. 2011. Raising parents. Attachment, parenting and child safety. Abingdon: Taylor & Francis.

MLL 2008. Tunteella. Tukioppilastoiminnan koulutusmateriaali tunteista ja niiden ilmaisemisesta. Viitattu 5.9.2012.

<http://mll-fi->

[bin.directo.fi/@Bin/333f221163c53b8dbf0f48e4d84a7ff7/1346835404/application/pdf/3115785/MLL%20tuki%20Tunteella%20lowres.pdf](http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/333f221163c53b8dbf0f48e4d84a7ff7/1346835404/application/pdf/3115785/MLL%20tuki%20Tunteella%20lowres.pdf)

Moilanen, L. 1995. Ryhmähaastattelu työyhteisössä – tiedonkeruun ja vaikuttamisen väline. Helsinki: Työterveyslaitos.

Männikkö, P. (toim.) 2009. Sijaishuollon peruspilarit. Osallistujan käsikirja. Jyväskylä: Pesäpuu ry.

Niemelä, H. 2005. Lapsikeskeinen sijaishuolto. Mitä tekisin, jos tämä olisi oma lapseni? Teoksessa Laaksonen, S. & Kemppainen, M. (toim.) Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Laituri-projekti. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Nuorten ystävät ry. Viitattu 15.10.2012.

<http://www.nuortenystavat.fi/> > Palvelut > Järjestökonserni.

Pasanen, T. 2001. Lastenkodin asiakaskunta. Psykiatrinen tutkimus lastenkotilasten kehityksellisistä riski- ja suojaavista tekijöistä, oirehinnasta sekä hoidontarpeesta. Turku: Turun yliopisto.

Peltonen, A. & Kullberg-Piilola, T. 2000. Tunnemuksu – Tunnetaitoja perheille ja kasvattajille. Helsinki: Kirjapaja.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2004. Helsinki: Opetushallitus.

http://www.oph.fi/download/139848_pops_web.pdf

Pesäpuu ry. 2010. Viitattu 8.9.2012.

<http://www.pesapuu.fi> > Toiminnalliset välineet.

Puolimatka, T. 2011. Kasvatus, arvot ja tunteet. Helsinki. Tammi.

Puonti, A.; Saarnio, T. & Hujala, A. 2004. Lastensuojelu tänään. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Puusa, A. & Juuti, P. 2011. Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: Johtamistaidon opisto.

Räty, T. 2012. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.

Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa – käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Sarala, U. 2000. Toiveista totta. Työyhteisöjen kehittäminen käytännössä. Helsinki: Palmenia.

Sinkkonen, J. 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Helsinki: Wsoy.

Sinkkonen, J. 2004. Kiintymyssuhdeteoria – tutkimus löydöksistä käytännön sovelluksiin. Duodecim. 15/2004. Viitattu 16.10.2012. 1866-1873.

<http://www.terveysportti.fi/xmedia/duo/duo94437.pdf>

Sinkkonen, J. & Kalland, M. 2001. Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: Wsoy.

Sosiaaliportti 2012a. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 12.8.2012.

<http://www.sosiaaliportti.fi> > Lastensuojelun käsikirja > Sijaishuolto > Sijaishuollon muoto > Lastensuojelulaitokset > Lastenkoti, nuorisokoti.

Sosiaaliportti 2012b. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 12.8.2012.

<http://www.sosiaaliportti.fi> > Lastensuojelun käsikirja > Avohuolto > Muut lastensuojelun avohuollon tukitoimet > Muita lasta ja perhettä tukevia avohuollon tukitoimia > Toiminnalliset menettelmät.

STM 2012. Lastensuojelua ja perhehoitoa koskevia muutoksia vuosina 2011-2012. Viitattu 9.8.2012.

<http://www.stm.fi> > Tiedotteet > Kuntainfot > Lastensuojelua ja perhehoitoa koskevia muutoksia vuosina 2011-2012

Suokas-Cunliffe, A. 2006. Lapsuuden kompleksisen traumatisoitumisen seuraukset aikuisuudessa. Yleislääkäri. 6/2006. Viitattu 3.9.2012.

http://files.kotisivukone.com/ttkeskus.palvelee.fi/tiedostot/suokascunliffe_2.pdf

Timonen-Kallio, E. 2009. Työmenetelmät ammatillisten käytäntöjen vahvistajina. Teoksessa Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.) Lastensuojelun hyvät työkäytännöt. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Timonen-Kallio, E. 2010. Umbrella –käsikirja. Itsenäisen elämän ABC. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Tervonen-Arnkil, K. 1999. Vaikeahoidoisten lasten ja nuorten hoitomenetelmiä lastensuojelulaitoksissa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 16. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

THL 2012a. Lastensuojelu 2010. Viitattu 2.4.2012.

<http://www.thl.fi> > Tilastot > Tilastot aiheittain > Lasten, nuorten ja perheiden sosiaalipalvelut > Lastensuojelu.

THL 2012b. Taidelähtöiset menetelmät. Viitattu 10.9.2012.

<http://www.thl.fi> > Työn tueksi > Menetelmät > Taidelähtöiset menetelmät.

Tilastokeskus 2012. Tiedote 14.9.2011. Nuorten tyttöjen huostaanotot lisääntyneet. Viitattu 2.4.2012.

<http://www.stat.fi/> > Ajankohtaista > Uutisia ja tiedotteita > 2011 > 14.9.2011 Nuorten tyttöjen huostaanotot lisääntyneet.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Yliopistopaino oy.

Törrönen, M. 2004. Elämää huostaanoton jälkeen – lastenkodissa. Teoksessa Roos, J.P.(toim.) Huostaanottokirja. Turku: Design Nurmisaari.120-130.

Valvira 2012. Lastensuojelun ympärivuorokautinen hoito ja kasvat. Valtakunnallinen valvontaohjelma 2012-2014. Viitattu 11.9.2012.
http://www.valvira.fi/files/tiedostot/s/i/Sijaishuollon_valvontaohjelma.pdf

Vanhanen-Nuutinen, L. & Lambert, P. 2005. Hankkeesta julkaisuksi. Kirjoittaminen ammattikorkeakoulun ja työelämän kehityshankkeissa. Helsinki: Edita Prima Oy.

Vilén, M.; Leppämäki, P. & Ekström, L. 2008. Vuorovaikutuksellinen tukeminen. Helsinki: Wsoy.

Vilén, M.; Seppänen, P.; Tapio, N. & Toivanen, R. 2010. Kohtaamisia lapsiperheissä: menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kirjapaja.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Vilko-Riihelä, A. & Laine, V. 2005. Mielen maailma 2 – kehityopsykologia. Helsinki: Wsoy.

Väliavaara, C. 2010. Pesäpuu artikkeli: Ihmeet tapahtuvat arjessa! Kiintymyssuhteissaan traumatisoituneiden lasten tukeminen varhaiskasvatuksessa. Viitattu 3.9.2012. http://www.pesapuu.fi/media/uploads/dokumentit/raportit/traumatisoitunut_lapsi_varhaiskasvatuksessa.pdf

Väliavaara, C. 2004. Sijoitettu lapsi tunnepyörässä. Menetelmiä ja välineitä lapsilähtöiseen lasten- suojeluun. Jyväskylä: Pesäpuu ry.

Ohjaajien ryhmähaastattelu

Teen opinnäytetyönäni Tunnetaidot – menetelmäkansion lastensuojelupuolen nuorille. Kansio tulisi olemaan ohjaajan väline ja sisältämään erilaisia toiminnallisia menetelmiä ja harjoituksia, joiden avulla nuorten kanssa voitaisiin harjoitella tunteiden ilmaisuun, nimeämiseen ja käsittelyyn liittyviä asioita.

Teetän kaksi ryhmähaastattelua ohjaajille keskiviikkona 18.4.2012 ja tässä alla on nähtävissä haastattelun/keskustelun runko (täydentyy ehkä vielä), johon voitte tutustua hieman etukäteen. Ne jotka ei pääse mukaan ryhmähaastatteluihin saavat myös kertoa minulle ajatuksiaan ja ideoitaan, joita otan oikein mielelläni vastaan! 😊

t. Anna-Maria Lehikoinen

Haastattelurunko:

1. Tunnetaidot

- Mitä ovat mielestäsi tunnetaidot ja mitä asioita niihin liittyy?
- Mikä on tunnetaitojen merkitys elämässä?

2. Tunteet ja tunnetaidot mukana vuorovaikutusympäristössä

- Millaisena tunteet ja tunteidenilmaisu näkyvät nuorten arjessa?
- Miten emotionaaliset vaikeudet näkyvät arjessa ja vuorovaikutustilanteissa?
- Miten nuoren pahaan oloon reagoidaan ja miten tilanteissa toimitaan?
- Millaisia tunteita ja ajatuksia tilanteet itsessäsi herättävät?

3. Lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen

- Miten nuorten tunneilmaisua tuetaan arjessa?
- Millä tavoilla voisit tukea nuorten tunnetaitoja?
- Oletko käyttänyt toiminnallisia menetelmiä tai harjoituksia nuorten kanssa?
- Taidelähtöiset menetelmät, musiikki apuna tunneilmaisussa?
- Millaiset toiminnalliset menetelmät tai harjoitukset kokisit hyödylliseksi nuorten kanssa työskentelyssä?
- Ideoita ja ajatuksia menetelmistä ja harjoituksista?

4. Tunnetaidot menetelmäkansio

- Millaisia toiveita tai ideoita sinulla olisi kansiota varten?
- Tärkeitä teemoja, joita tulisi kansiossa ottaa esille? Lastensuojelun näkökulma, erityisnuoren näkökulma, murrosikäisen nuoren elämä.
- Harjoituksiin liittyviä huomioon otettavia seikkoja, esim. kesto, taso jne.
- Millaisissa tilanteissa kuvittelisit voivasi kansiota käyttää? Toivottava hyöty?

Lastenpsykiatrin haastattelu 15.4.2012

Miten sinä kuvaisit, mikä on tunnetaitojen merkitys elämässä?

Tunteet ja tunnetaidot mukana vuorovaikutusympäristössä

- Millaisena tunteet ja tunteidenilmaisu näkyvät nuorten elämässä? Entä millainen on heidän minäkuvansa ja itsetuntonsa?
- Millaisia ongelmia nuorilla on tunne-elämänsä kanssa? Mitkä ovat syitä tähän?
- Tunnetaitojen periytyminen vanhemmilta lapsille?
- Miten emotionaaliset vaikeudet näkyvät arjessa ja vuorovaikutustilanteissa?
- Psykiatrian ja lastensuojelun yhteistyö? Miten lastenkodin ohjaajat voisivat tehdä tunnetyötä lastenkodin arjessa?

Lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen

- Millä tavoilla ohjaajat voisivat vahvistaa nuorten tunnetaitoja, minäkuva, itsetuntoa?
- Miten tunnetaitoja voidaan harjoitella? Tunteiden nimeäminen, ilmaiseminen, säätely.
- Oletko käyttänyt toiminnallisia menetelmiä tai harjoituksia omassa työssäsi?
- Taidelähtöiset menetelmät, musiikki tukena tunneilmaisussa?
- Millaiset toiminnalliset menetelmät tai harjoitukset kokisit hyödylliseksi nuorten kanssa työskentelyssä?
- Ideoita ja ajatuksia menetelmistä ja harjoituksista? Yksilö / ryhmä? Hyödyt, edut?

Erityisopettajan haastattelu 31.5.2012

Tunteet ja tunnetaidot mukana vuorovaikutusympäristössä

- Koulun näkökulmasta, millaisena tunteet ja tunteidenilmaisu näkyvät nuorten elämässä? Entä millainen on heidän minäkuvansa ja itsetuntonsa?
- Millaisia ongelmia nuorilla on tunne-elämänsä kanssa? Mitkä ovat syitä tähän?
- Miten emotionaaliset vaikeudet näkyvät arjessa ja vuorovaikutustilanteissa?

Lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen

- Oletko käyttänyt omassa työssäsi erityisnuorten kanssa erilaisia menetelmiä, mitä?
- Miten tunnetaitoja voidaan harjoitella? Tunteiden nimeäminen, ilmaiseminen, säätely.
- Taidelähtöiset menetelmät, musiikki tukena tunneilmaisussa?
- Ideoita ja ajatuksia menetelmistä ja harjoituksista? Yksilö / ryhmä? Hyödyt, edut?
- Harjoituksiin liittyviä huomioon otettavia seikkoja, esim. kesto, taso jne.